

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hana Geuss

Vybrané aspekty motivace k rodičovství (Selected aspects of motivation for parenthood)

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Simona Horáková Hoskovcová, Ph.D.

Praha 2018

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí své bakalářské práce paní doktorce Simoně Horákové Hoskovcové za odborné vedení, cenné rady a připomínky, a rovněž za vstřícnost a trpělivost.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. května 2018

.....

(Hana Geuss)

ABSTRAKT

Úkolem práce je identifikovat některé – především ty nejfrekventovanější – motivy k rodičovství. Tyto motivy jsou pak rozděleny do skupin a analyzovány. Vzhledem k trendům posledních desetiletí, kdy byl zaznamenán pokles porodnosti a rodičovství je často odkládáno na pozdější věk, se práce snaží postihnout změny ve významu jednotlivých motivů ve srovnání s minulostí.

První část práce je členěna do šesti kapitol. První kapitola obsahuje vymezení pojmu motivace, druhá se věnuje stručnému historickému exkurzu do podob rodiny, charakteru rodičovství a postavení dětí, přičemž již v této části jsou nastíněny některé aspekty motivace k rodičovství. Součástí této kapitoly je i diskuse vývoje rodičovství a souvisejících otázek v posledních desetiletích. Další kapitoly se věnují samotným skupinám aspektů rodičovské motivace, a to aspektům biologickým, ekonomickým, sociálním, emocionálním a nezařazeným.

Druhá část práce je návrh výzkumu. Výzkum se věnuje proměnam motivace k rodičovství v průběhu té části života, kdy se mnoho lidí stává rodiči. Návrh výzkumu předpokládá opakované oslovení početné skupiny respondentů a následnou statistickou analýzu získaných dat.

Klíčová slova: motivace, rodina, rodičovství

ABSTRACT

The aim of the thesis is to identify some of the motives for parenthood – especially the most frequent ones. These motives are divided into groups and analysed. With respect to the trends in last decades, where the decrease in birth rates has been reported and parenthood is often being postponed, the thesis aims to cover changes in importance of the motives in comparison to the past.

The first part of the thesis consists of six chapters. The first chapter contains definition of the term motivation, the second one deals with a brief overview of family forms, nature of parenthood and position of children in the past, whereas in this part some aspects of motivation for parenthood are already introduced. A part of this chapter is also a discussion of parenthood development and related topics in last decades. The next chapters deal with groups of aspects of motivation for parenthood, i.e. the biological, economic, social, emotional and miscellaneous ones.

The second part is a research proposal. The proposed research deals with changes in motivation for parenthood during the part of life in which many people become parents. The research proposal counts with addressing a large group of respondents and subsequent statistical analysis of the received data.

Keywords: motivation, family, parenthood

OBSAH

Úvod	8
1 Motivace k rodičovství	11
1.1 Pojem motivace	11
1.2 Zjišťování motivace	12
1.3 Důvody zjišťování motivace	14
2 Rodina a rodičovství – historický exkurz	15
3 Biologické aspekty	22
4 Ekonomické aspekty	26
5 Sociální aspekty	30
5.1 Funkce rodiny	30
5.2 Představy o rodině	31
5.3 Dítě jako prostředek posílení vztahů	32
5.4 Rodičovství jako sociální status	33
6 Emocionální aspekty	35
7 Některé další aspekty	38
8 Návrh výzkumného projektu	40
8.1 Cíle výzkumu	40
8.2 Design výzkumného projektu	41
8.3 Výzkumný soubor	41
8.4 Výzkumné metody	42
8.4.1 Způsob oslovování respondentů	42
8.4.2 Nástroje	43
8.4.3 Způsob zpracování dat	45

8.5	Etika navrhovaného výzkumu	47
8.5.1	Výběr respondentů	47
8.5.2	Informace poskytnuté respondentům	47
8.5.3	Zajištění anonymity dat	47
8.5.4	Zpracování osobních údajů	48
8.6	Diskuse	48
	Závěr	50
	Literatura	52

ÚVOD

Téma mé bakalářské práce je v každém případě nadčasové v tom smyslu, že se zabývá otázkami, které jsou aktuální v každé době – proč mají lidé děti, proč jich mají určitý počet, proč je mají právě v tu kterou dobu, nebo proč se rozhodnou děti nemít. Dnešní doba je charakteristická tím, že při řešení těchto otázek požívají lidé daleko větší svobody než kdy dřív, jak díky relativně snazšímu zajišťování životních potřeb a silnému (ve srovnání s minulostí) sociálnímu státu, tak díky dnes již poměrně vysoké toleranci alternativních životních stylů.

Otázkou motivace k rodičovství se od devadesátých let zabývala řada výzkumů, což není překvapivé vzhledem k bouřlivým společenským změnám, klesající porodnosti, s tím související celkové společenské aktuálnosti tématu a potřebě tuto otázku uspokojivě zodpovědět z důvodu vytvoření odpovídající a smysluplné rodinné politiky státu. Byly vyvinuty některé standardizované metody ke zjišťování motivace (které nebudou v této práci opomenuty), řada výzkumníků se jimi ve svých výzkumech inspirovala nebo si vytvořila metodu vlastní, originální. Některé výzkumy se zaměřovaly na obecnou populaci, některé na skupiny velmi konkrétní, specifické (jeden z výzkumů – Schover, 2005 – se například zabýval motivací k rodičovství u lidí se zkušeností s onkologickým onemocněním). Faktory ovlivňující rozhodnutí mít či nemít děti se v zásadě nelišily, lišilo se jejich zastoupení, nicméně ani to nijak dramaticky.

V práci jsme se však nechtěli zaměřit pouze na současnou situaci. S měnícím se společenským uspořádáním, modernizací společnosti a proměnami ženské a mužské role se měnila podoba rodiny i motivace k rodičovství. Některé aspekty motivace k rodičovství byly v konkrétním období zcela klíčové, jiné ustupovaly do pozadí či absentovaly zcela. Motivaci k rodičovství nemůžeme doložit psychologickými výzkumy, je však možné ledacos interpretovat na základě historických poznatků. Bylo by podle našeho názoru chybou opomenout některé důvody rodičovství jen proto, že se dnes v naší kultuře nevyskytují, resp. nejsou důvody zásadními. Společnost není static-

ká a nelze tak vyloučit, že dnes již opomíjené aspekty motivace k rodičovství budou v budoucnu opět aktuální a diskutované.

Cílem práce je tedy určit některé aspekty motivace k rodičovství, rozdělit je do skupin, skupiny i jednotlivé aspekty analyzovat a porovnat jejich význam v čase. Zvolená struktura práce těmto cílům odpovídá: V první kapitole se věnujeme pojmu motivace k rodičovství, způsobům, jak ji zjistit, a důvodům, proč ji vůbec zjišťovat. Druhá kapitola práce pojednává o vývoji rodiny, neboť pro pochopení podoby a významu jednotlivých aspektů je nezbytné mít představu o jejich podobách a proměnách. Následující, hlavní část práce se pak zabývá jednotlivými skupinami aspektů motivace k rodičovství.

Poslední částí je návrh výzkumu související s otázkou zpracovávanou v předchozí literárně přehledové části práce. Výzkumy, s kterými jsme pracovali v literárně přehledové části, nejsou většinou longitudinální, my se však domníváme, že longitudinální výzkum se k tomuto tématu hodí. Námi navržený výzkum je tak longitudinální a zabývá se analýzou dat získaných dotazníkovým šetřením se zaměřením na konkrétní důvody rodičovství, s ohledem na proměny uvedeného v čase, a dále na konzistenci představ o rodičovství a jejich naplňování.

V tématu práce jsme se omezili na populace z kulturního okruhu České republiky a kulturně aktuálně podobných zemí (tzn. pracovali jsme s poznatky platnými pro vyspělé oblasti Evropy, Severní Ameriky, Asie a Austrálie), a to z důvodu předpokládaných odlišností v jiných oblastech, které jsme do práce nemohli zahrnout kvůli jejímu rozsahu a kvůli nedostatku zdrojů. Některé studie nicméně ukazují, že motivace k rodičovství je pro různé kultury společná, například studie porovnávající motivy k rodičovskému chování v Jižní Americe, Africe a Evropě (Chasiotis, Hofer, & Campos, 2006).

V práci byly využity české i zahraniční zdroje. Vzhledem k četnosti vyjádření odborníků ke zpracovávané problematice (ačkoli přinejmenším v českém prostředí nám není známa monografie zabývající se tímto tématem) není seznam literatury vyčerpávající, zdroje však často přinášejí obdobné informace, případně na sebe vzájemně odkazují. K tématu vzniklo na vysokých školách v ČR několik zajímavých diplomových prací, se kterými jsme rovněž pracovali.

Název „vybrané“ aspekty motivace rodičovství byl zvolen z toho důvodu, že nemáme ambice uvést vyčerpávající výčet důvodů, které vedou lidi k plození potomků a péči o ně; domníváme se, že takový výčet by ani nebyl možný, neboť motivem může být cokoli, co jedince pohne k danému jednání. V souladu s literaturou jsme volili aspekty nejtypičtější a ve výzkumech nejčastěji se vyskytující.

Téma práce je interdisciplinární, využíváme poznatky ze sociální psychologie, vývojové psychologie, ale také ze sociologie, historie a demografie. Pokud bychom měli téma podřadit pod konkrétní psychologickou disciplínu, jednalo by se nejspíše o psychologii rodiny. Toto odvětví aplikované psychologie je poměrně mladé, rodinou se až do 70. let 20. století psychologové zabývali pouze okrajově v rámci vývojové psychologie (Sobotková, 2001). Podle jedné z definic se jedná o „specializaci v rámci psychologie zabývající se studiem vztahů mezi jedincem a rodinou“, v širším slova smyslu pak psychologie rodiny klade důraz na sociální ekologii rodiny. Čerpá z poznatků vývojové psychologie, sociální psychologie, klinické psychologie, sociologie rodiny a dalších. V práci je citováno podle normy APA (2010).

1 MOTIVACE K RODIČOVSTVÍ

1.1 POJEM MOTIVACE

Motivací se rozumí důvody, proč se chováme tak, jak se chováme. Podle Nakonečného (1996) vysvětluje motivace „psychologické chování, jeho subjektivní význam, a současně vysvětluje pozorovatelnou variabilitu chování, proč se různí lidé orientují na různé cíle“. Funkcí motivace je pak uspokojování potřeb jedince, které vyjadřují nějaké nedostatky v jeho fyzickém a sociálním bytí (Nakonečný, 2006).

Hovoříme-li o motivaci, je na místě zmínit i demotivaci, protože pokud pátráme po tom, proč k nějakému jevu dochází, měli bychom řešit i otázku, proč k němu nedochází. Je rovněž nutné zmínit, že aspekty ovlivňující motivaci mohou být v závislosti na individuálních rozdílech silnější či slabší. To, co je pro jednoho člověka motivací k určitému chování (v našem případě k plození a výchově dětí), může být pro jiného motivací ke zdržení se tohoto chování nebo upuštění od něj. Matějček ukazuje, že každý z (jím vymezených) základních motivů k rodičovství lze vykládat dvojím způsobem – jako motiv k rodičovství i jako motiv k bezdětnosti (dle Dytrych, 1999): Dítě je pro rodiče podnětem, stimulem, oživením vztahu – ale zároveň stimulaci brání, rodiče omezuje, „uvězní“ je (nebo přinejmenším ženu) v leckdy nepodnětném domácím prostředí. Život s dítětem může být monotónní a přítomnost dítěte může rovněž negativně ovlivnit rozvoj partnerského soužití. Dítě člověka učí, prostřednictvím dítěte získává rodič jedinečné zkušenosti – ale zároveň mu dítě v učení a poznávání brání tím, že mu „bere“ čas a energii. Děti uspokojujeme své citové potřeby, zažíváme lásku dítěte, cítíme jeho oddanost – a také se o něj pořád bojíme, děláme si starosti, jsme prostřednictvím dítěte zranitelní (může na nás být vyvíjen nátlak, už nikdy nebudeme „sami za sebe“). Dítě nám dává status rodiče, což v očích některých představuje společenskou vážnost, jsme za to oceňováni – ale na

druhou stranu nám (zejména ženám) někdy brání v dosažení jiného společenského statusu.

1.2 ZJIŠŤOVÁNÍ MOTIVACE

Jak bylo řečeno v úvodu, v posledních desetiletích proběhla výzkumů týkajících se motivace k rodičovství řada, a to s sebou přineslo speciální výzkumné nástroje. Pro příklad si uveďme některé z nich.

Index of Parenthood Motivation (Gerson, 1983) byl vytvořen v osmdesátých letech. Zakládá se na šesti složkách motivace týkající se kladů a záporů nadcházejícího rodičovství: 1) Míra touhy po dětech – tato složka je reprezentována otázkou „Do jaké míry očekáváte, že budete mít děti?“ kterou respondenti hodnotí na devítibodové škále vůbec – více než cokoli jiného; 2) Hodnocení zájmu o konkrétní aktivity (atletika, umění, hudba nebo psaní, business, péče o dítě, dobrovolnická činnost, cestování do zahraničí, zdravotnické služby, politické aktivity, výzkum, vzdělávání); 3) Zhodnocení šesti aspektů rodičovství na čtyřbodové škále (velmi neatraktivní – velmi atraktivní), přičemž aspekty byly těhotenství, porod, malé dítě, předškolní dítě, dospělé dítě; 4) Motivace k překonávání možných těžkostí (finanční problémy, zdravotní rizika, „nestandardní“ dítě, ochota podstoupit umělé přerušování těhotenství za předpokladu, že je těhotenství nechtěné); 5) Konflikt rolí – tato složka byla z dotazníku na základě psychometrické analýzy vyřazena; 6) Poměr důvodů rodičovství a problémů rodičovství.

Childbearing Motivations Scale (Guedes, Pereira, Pires, Carvalho, & Canavaro, 2013) je sebehodnotící škála dotazující se na pozitivní a negativní faktory rodičovství. Sestává ze dvou částí, subškály pozitivní motivace o 26 položkách (sem patří socioekonomické aspekty, osobní naplnění, kontinuita a partnerský vztah) a subškály negativní motivace o 21 položkách (například zátěž pro partnerský vztah, finanční problémy, strach z fyzických útrap a obava o tělesný vzhled). Jednotlivé položky jsou hodnoceny na pětibodové škále (vůbec ne – zcela). Childbearing Motivations Scale vychází z dělení motivací, které používáme i v této práci, a sice na biologické, ekonomické, sociální a emocionální.

V českém prostředí jsou využívány spíše kvalitativní metody. J. Čierná, která svůj výzkum prováděla v roce 1973 a použila ho ve své rigorózní práci, k zjišťování motivace rodičovství využívala analýzu rozhovorů (Čierná, 1977). Ve studii H. Konečné, V. Bubleové a V. Janků publikované v roce 2010 byla použita analýza výpovědí získaných v semistrukturovaných a nestrukturovaných rozhovorech, anketními dotazníky s otevřeným koncem, z příběhů, chatů a mediálních sdělení. Na základě analýzy pak byly vyhodnoceny kategorie motivů a u každého motivu se uvedlo, jak často se ve výpovědích vyskytoval. Kvalitativní přístup byl využit i v dalších českých pracích na dané téma (Janků, 2006). Nutno podotknout, že výpovědi respondentů v citovaných kvalitativních výzkumech ve značné míře odpovídají tvrzením ve škálách uvedených v předchozích odstavcích.

Z výše uvedených příkladů je patrné, že tvůrci nástrojů k zjištění motivace typicky formulují možné důvody, které lidi vedou k rodičovství nebo je od rodičovství naopak odrazují, a samotný výzkum pak spočívá v zjišťování, zda jsou dané důvody pro respondenty platné, případně jakou pro ně mají relevanci. Do příkladů nástrojů jsme záměrně zahrnuly nástroje starší i novější, použité v ČR (Československu) i v zahraničí, přičemž konstatujeme, že motivy rodičovství předpokládané výzkumníky i potvrzené respondenty se během posledních desetiletí v místě (bavíme-li se o stejném kulturním okruhu) a čase příliš neliší.

Na tomto místě je vhodné uvést, že ve výzkumech jsou respondentům prezentovány obecně známé a uznávané motivy rodičovství, a takové respondenti uvádějí i z vlastní iniciativy v rozhovorech či dotaznících (např. Konečná, Bubleová, & Janků, 2010). Motivы k rodičovství ovšem mohou být i motivы společensky nepřijímané. Mezi ty patří například motivace ve formě touhy po pomstě, snaha si zajistit trvalé spojení s partnerem, o které dotyčný nemusí mít zájem, a podobně. Tyto motivы však budou výzkumně poměrně obtížně zjistitelné, protože respondent si je jednak nemusí uvědomovat, připouštět, jednak je nemusí přiznat právě proto, že si dobře uvědomuje jejich „zavrženíhodnost“. Přesto jsme se některé z těchto motivů pokusili do práce zahrnout.

1.3 DŮVODY ZJIŠŤOVÁNÍ MOTIVACE

Společnost se v posledních desetiletích dramaticky změnila: počet dětí v rodinách se snižuje, roste počet dobrovolně bezdětných i párů, které děti mít nemohou, a reprodukční medicína jim nedokáže pomoci, nebo jim pomůže k jedinému potomkovi. Ženy odkládají mateřství na pozdější věk, s čímž souvisí nižší počet dětí (více dětí jednoduše nestihnou, protože narazí na svůj biologický limit), nedobrovolná a koneckonců i dobrovolná bezdětnost. Ačkoli někteří odborníci pokles porodnosti hodnotí jako přirozený výkyv, jehož následků se není třeba do budoucna obávat (Rabušic, 2001), jiní se tohoto trendu obávají a varují před stárnutím populace.

Aby bylo možné na výše uvedené skutečnosti reagovat, potřebujeme vědět, jaké aspekty ovlivňují rozhodnutí lidí týkající se rodičovství. Konečná et al. (2010) ve své práci uvádí pět možností, jak se získanými informacemi pracovat: Dosud bezdětné mohou ovlivnit v rozhodovacím procesu ohledně toho, zda mít či nemít děti. Lidé, kteří se již rodiči stali, se stále ještě mohou rozhodovat, kolik dětí mít. Pro nedobrovolně bezdětné mohou být informace vodítkem, jak svou nenaplněnou touhu po dětech uspokojit jinak. Velmi podstatné jsou pak informace o motivech k rodičovství pro tvůrce rodinné politiky. Posledním způsobem využití informací, který Konečná uvádí, je nástroj terapeutické intervence při pomoci lidem, kteří otázku rodičovství či naopak bezdětnosti aktuálně řeší.

2 RODINA A RODIČOVSTVÍ – HISTORICKÝ EXKURZ

Rodina je nejstarší společenskou institucí (Matějček, 1994). Z archeologických nálezů máme informace o existenci rodinných jednotek již v období pravěku. Jak uvádí ve své práci Matoušek (2003), lidé se organizovali do klanů, až do neolitické revoluce se nezdržovali na delší dobu na jednom území, jejich obživou byl lov a sběr. Podle Matouška byly rodiny v pravěku spíše menší, což bylo dáno nízkou porodností. Nebylo by v silách rodiny uživit větší počet dětí a rovněž četné porody by byly pro matku velmi ohrožující; početí bránilo jednak dlouhodobé kojení, jednak sexuální zdrženlivost. Ke změně dochází během neolitické revoluce (začátek přibližně 9000 let př.n.l., ale jednalo se o proces trvající několik tisíciletí), kdy nastává rozvoj zemědělství a jsou zakládána trvalá sídliště. Období neolitické revoluce dalo podmínky k rozvoji řemesel a obchodu a člověk měl možnost kontrolovat přísun potravy k uživení společenství. V této době mohl tedy začít stoupat počet dětí v rodině.

Ani ve starověkém Řecku a Římě nebyly mnohadětné rodiny běžné. Matoušek (2003) uvádí, že žena měla podřízené postavení a mohla se zdržovat pouze ve vyhrazené části domu, některé ženy ani nevycházely ven. Styky s muži tak byly zásadním způsobem omezeny, a to včetně styků sexuálních; sexuální styky měly směřovat k zajištění mužského potomka. Skutečnost, že zplození dítěte bylo klíčovou úlohou manželství, potvrzuje i pravidlo, podle kterého se muž se ženou kdykoli rozvést, byla-li neplodná. Prostředkem regulace rodiny bylo odkládání dětí. Děti byly odkládány na veřejná místa, aby se jich mohl někdo ujmout – dítě se tak mohlo stát otrokem, nebo ho mohl bezdětný muž uzнат za svého potomka; pak mělo dítě stejné postavení a práva jako dítě biologické. Jak vyplývá z výše uvedeného, postavení dítěte se odvíjelo od vůle jeho otce. Tato etapa vývoje přístupu k dítěti je charakterizována spojením „dítě jako předmět“ (Dunovský,

1999), kdy dítě nebylo nijak zvlášť chráněno, mohlo být z vůle otce usmrčeno, obětováno, prodáno a podobně. Tato volnost v nakládání s dítětem byla postupně omezována.

Ve středověku už bylo běžné soužití širší rodiny. Nelze si ovšem představit soužití většího počtu generací, protože se lidé nedoživali tak vysokého věku. Věk sňatku, který byl spojen s následným zplozením dítěte, se odvíjel od mužovy ekonomické soběstačnosti. Dítě v této době bylo co nejdříve zapojováno do chodu domácnosti, hledělo se na něj jako na „malého dospělého“. Platilo tedy, že čím více dětí, tím více pracovní síly. V této etapě sice dítě stále nebylo ve středu zájmu okolí, ale alespoň byl formulován požadavek dítěti neubližovat (Dunovský, 1999).

V období novověku se začaly se zohledňovat potřeby dětí (v českém prostředí je příkladem práce J. A. Komenského), díky zápisům učitelů z aristokratických kruhů jsou dochovány některé poznatky o specifikách dětského věku, postupně byla opouštěna koncepce „malého dospělého“. Toto období je z hlediska postoje k dítěti charakterizováno jako „ambivalentní“ (Dunovský, 1999) – byly sice uznány některé odlišnosti pro děti charakteristické, ale naplňování potřeb dětí nebylo dokonalé. Dětství však již bylo chápáno jako příprava na dospělost. Rodiče se postupem času čím dál častěji zajímali o své děti a jejich potřeby, docházelo k budování silných vztahů rodič – dítě, a tuto další etapu vývoje někteří (Dunovský, 1999) označují jako období intruze.

Na přelomu 18. a 19. století se již objevovala manželství uzavíraná z lásky, byť stále převažovala manželství „z rozumu“ (Lenderová, 1999). Počet dětí v rodinách byl stále velký, přirozenou regulací porodnosti byla například sekundární neplodnost žen způsobená předchozím porodem, a dále vysoká novorozenecká a dětská úmrtnost. Rodičovství se vnímalo jako samozřejmost, dívky byly k roli matky vedené. Mateřství bylo vnímáno prakticky jako něco posvátného a na bezdětné ženy se společnost dívala s despektem (Lenderová, 1999). Přesto ani v této době neměla rodina tolik dětí, kolik – biologicky vzato – mít mohla (podle Lenderové to při zohlednění demografických charakteristik mohlo být kolem deseti, to však neodpovídalo realitě). Podíl na tom kromě zmíněné dětské úmrtnosti měla i církev, která v určitých obdobích roku nabádala k pohlavní zdrženlivosti. Přerušovaná soulož jako

forma antikoncepce byla sice známá, ale rovněž kvůli vlivu církve – využívána pravděpodobně spíše sporadicky. Uplatňovala se rovněž antikoncepce v podobě kojení, čemuž by nasvědčovala skutečnost, že více dětí mívaly aristokratky, které své děti svěřovaly kojným (Lenderová, 1999). Roli v tomto případě mohla hrát také výživa a lékařská péče. Regulace porodnosti spočívala i v potratech, které však v tomto období nebyly legální – ženy se tak často svěřovaly do neodborné péče (nebo si „pomáhaly“ samy), což mívalo závažné zdravotní důsledky spojené se smrtí nebo v lepším případě neplodností.

Teprve v druhé polovině devatenáctého století dochází k cílené regulaci počtů a tím i počtu dětí v rodině. Podle Rabušice (2001) to souvisí se změnou hodnotové orientace, nicméně podle některých historiků (Lenderová, 1999) je to spojené s poklesem dětské úmrtnosti, s emancipací žen (Lenderová popisuje útrapy žen spojené s porodem a péčí o děti a vznáší otázku, zda toto ženy tolikrát po sobě podstupovaly dobrovolně, navíc pokud šlo leckdy o děti plozené s mužem, ke kterému necítily lásku) a rovněž s rozvojem antikoncepce (například na naše území se prezervativ dostal kolem roku 1900 – původní myšlenka byla ochrana proti pohlavním nemocem – další metodou byla, již vzpomínaná, byt' z důvodu vlivu církve sporadicky využívaná, přerušovaná soulož. Pokles porodnosti na plánování rodičovství ukazuje, mezi válkami pak už bylo rodičovství plánované zcela jistě (Lenderová, 1999).

Druhá polovina 19. století je z hlediska vnímání dítěte obdobím socializačním, kdy už byla specifická dětského věku mnohými zohledňována (Dunovský, 1999 – období socializační). Projevilo se to například v legislativě zajišťující ochranu dítěti a postupnou regulaci dětské práce, charitativní činnosti některých organizací ve prospěch dítěte, nebo zaváděním speciálních přidělů jídla v době jeho nedostatku (Lenderová, 2015).

V této době došlo z důvodu industrializace k rozsáhlému zaměstnávání žen, což vedlo k tomu, že muž přestal být jediným živitelem rodiny. Původně se převaha mužů odvozovala od fyzické převahy a od převahy ekonomické – po odpadnutí zásadního významu fyzické převahy zůstala mužům převaha mocenská a ekonomická. Čím více potomků žena měla, tím byla její závislost na muži vyšší (Možný, 2002). Rozvoj zaměstnanosti žen a pozdější rozvoj antikoncepce byl pro zrovnoprávnění žen zásadní. Vznikají emanci-

pační hnutí, jejichž programy jsou ve velké míře naplňovány po první světové válce, během které ženy v mnoha zemích musely zvládnout zastoupit muže zaměstnané potřebami války.

Dvacáté století bylo v postoji k rodičovství zcela převratné. Dále se snižoval počet dětí v rodinách (až na současné optimum dvou dětí). Zatímco dříve byla hlavní funkcí rodiny výchova dětí (Možný, 2002), nyní se tato funkce přinejmenším u starších dětí oslabila, když funkci vychovatele převzal prostřednictvím školních a předškolních zařízení stát (Matoušek, 2003). Došlo k emancipaci žen, k rozvoji antikoncepce a v posledních dekádách dvacátého století k rozvoji reprodukční medicíny, která mnoha párům pomohla k biologickým dětem, ale také možná poskytla podporu rozhodnutí některých lidí rodičovství odložit. Matoušek (2003) identifikuje trendy specifické pro postindustriální společnost následujícím způsobem: lidé mají tendenci odkládat sňatky i rodičovství; rodiny bývají zakládány i neformálně, mimo manželství; zvyšuje se rozvodovost a zároveň klesá ochota lidí po rozvodu vstupovat do dalších sňatků a mít další děti (v předcházejících stoletích lidé při ztrátě manžela nebo manželky měli zájem vstoupit do dalšího manželství). Dalším trendem je již zmíněná tendence omezovat počet dětí, vyskytuje se i bezdětnost dobrovolná (ačkoli dobrovolná bezdětnost se vyskytovala i dříve – historička Lenderová (1999) tuto skutečnost uvádí na příkladu malířky Zdenky Braunerové, která, řečeno dnešním jazykem, dala před rodinou přednost kariéře) – a především, bezdětnost přestává být tabu (Možný, 2002). Matoušek (2003) dále uvádí prodlužování doby, kdy žijí děti a rodiče spolu, a obecně prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými. Ve vztahu k dítěti je toto období chápáno jako období podpory a pomoci dítěti (Dunovský, 1999), vznikají zákony zaměřené na ochranu dítěte a především zásadní mezinárodněprávní dokumenty týkající se téhož, které výslovně uznávají hodnotu dítěte a nutnost ho chránit pro jeho zranitelnost.

Ve druhé polovině dvacátého století byla dále posilována rovnoprávnost žen, která se u nás projevovala vysokou zaměstnaností a tlakem na pracovní zařazení žen krátce po porodu – v padesátých letech to vedlo k extrémní situaci, kdy děti byly někdy umisťovány do péče státních institucí již několik týdnů po narození. Kritika tohoto systému (jejímž hlavním představitelem byl Zdeněk Matějček) pak ale vedla k prodlužování doby podpory matek

na mateřské dovolené až na dnes standardní (z pohledu jiných zemí nestandardní) tři roky.

Během dvacátého století přestává být dítě s rozvojem antikoncepce (a také s legalizací interrupcí) pro člověka nevyhnutelným (nebo alespoň těžko odvratitelným) důsledkem sexu, s rozvojem sociálního státu není dítě existenční nutností a s nárůstem tolerance a liberalizace společnosti ani nutností společenskou.

V České republice, resp. Československu, byly po roce 1989 zaznamenány zásadní změny. Došlo k velkému poklesu počtu sňatků (před rokem 1989 byli lidé ke vstupu do manželství motivováni ekonomicky, například lepší možností získat bydlení), vzestupu věku při vstupu do manželství a poklesu porodnosti. Svou roli sehrála i modifikace trhu práce, rušení zařízení péče o děti i absence jistoty zaměstnání. Změnilo se i sociální klima, které některé od rodičovství odrazuje – je vyšší tlak na úspěch, vyšší požadavky na životní standard, a těmto požadavkům je pro rodiče náročnější vyhovět (Dudová & Vohlídalová, 2007). Po roce 1989 přibývá dobrovolně bezdětných, přičemž se jedná jak o dobrovolnou bezdětnost, tak o tu nedobrovolnou. V ČR byla bezdětnost, ve smyslu bezdětnosti konečné, podle literatury vždy dost nízká, přičemž důvodem byl nízký věk prvorodiček (Hašková, 2007). V důsledku odkládání rodičovství na pozdější věk, ke kterému inklinují zejména vysokoškolsky vzdělané ženy, tak dochází k situacím, že žena narazí na své biologické limity dříve, než se rozhodne dítě mít. Dalším případem jsou situace, kdy se páru v relativně pozdním věku (z hlediska reprodukce) podaří zplodit dítě, ale „nestihnou“ mít dítě další. Tomu nasvědčují i závěry výzkumu Haškové (a dalších autorek publikace, ze které citovaný text pochází), podle kterých se většina žen i mužů ve věku 25 - 54 let (takové bylo věkové rozpětí respondentů) během svého života chce stát rodičem (zejména rodičem dvou dětí), nicméně realita pak takové představě neodpovídá, jak uvádí Hašková: Reprodukční preference zpravidla pozdější reprodukční realitu mírně nadhodnocují.

Také podle Konečné et al. (2006) jsou hlavní příčinou změn české rodiny po r. 1989 hluboká změna hodnot a společenské morálky, dále dostupnost antikoncepce a metody asistované reprodukce. Rozvíjí se formy náhradní rodinné péče, které mohou rovněž touhou po rodičovství naplnit. Typické

pro vývoj v poslední dekádě dvacátého století a první dekádu dvacátého prvního století je, že plánování rodičovství už nespočívá jen v informování o antikoncepci, ale rovněž v konstatování biologických limitů rodičů a péči o reprodukční zdraví (Konečná et al., 2006). Regulace porodnosti je stále prováděna prostřednictvím interrupcí, i když jejich počet klesá (Český statistický úřad, 2015). Stále se vyskytující poptávku po umělém přerušení těhotenství potvrzuje i zavedení „potratové pilulky“. Existuje čím dál více dobrovolně bezdětných, a na druhé straně čím dál více těch, kteří jsou ochotni udělat cokoli proto, aby se stali rodiči (Konečná et al., 2006).

Je otázkou, zda je pokles porodnosti důsledkem přirozeného vývoje nebo se jedná o něco nepřirozeného, co je potřeba zkoumat a na co je potřeba reagovat. Druhý postoj poukazuje na to, že ačkoli porodnost klesá obecně, v České republice došlo k poklesu porodnosti neobvykle rychle (Dudová & Vohlídalová, 2007). Důvodem může být růst životních nákladů a s tím související růst nákladů na děti a jejich vzdělání, nedostupnost bydlení a malá podpora rodin ze strany státu. Argumentem je odkaz na výzkumy, podle kterých sice o reprodukci nerozhoduje pouze racionální kalkul (například ekonomické podmínky), ale samotná vůle mladých lidí k rodičovství neklesá tak rychle jako porodnost (Dudová & Vohlídalová, 2007). Autorky této práce se přiklání k názoru, že pokles porodnosti v České republice je důsledkem přirozeného vývoje a že prudký pokles porodnosti v devadesátých letech byl dán společenskými změnami – v důsledku nových možností došlo k odkládání rodičovství; trend, který se v západní Evropě projevoval v průběhu několika desítek let, se v České republice (Československu) projevil naráz. V současné době ostatně porodnost opět narůstá a věk prvorodiček se nezvyšuje (Český statistický úřad, 2017a). Podobné zkušenosti jsou i v jiných postkomunistických zemích (Danina, Kiselnikova, Golzickaya, Kuminskaya, & Markova, 2016).

Zajímavá zahraniční studie související s trendy nového tisíciletí v přístupech k rodičovství byla provedena v letech 1999 a 2011 na univerzitě v Soulu. Výzkum odhalil, že generace mladých dospělých v roce 2011 měla celkově silnější motivaci k rodičovství ve srovnání s generací z roku 1999. Současní mladí lidé podle autorů studie vnímají hodnotu manželství a rodiny, což může být dáno jednak vzdělávacími programy vyzdvihujícími manželství a

plození dětí ze strany korejské vládní politiky (generace z roku 1999 oproti tomu zažila politiku kontroly porodnosti). Výsledky studie tak podle jejích autorů potvrzují význam prorodinné politiky a vzdělávání v duchu tradičních hodnot. Důvodem by také mohla být rozvodovost – příslušníci generace respondentů z roku 2011 byli v době, kdy byla v Koreji zaznamenána vysoká míra rozvodovosti, dětmi, touha po reprodukci tak může souviset se strategií ochrany manželství před rozvodem (Yoo, Lee, Jun, & Park, 2015).

V následujících kapitolách budou představeny skupiny aspektů ovlivňujících motivaci k rodičovství. Nakonečný ve své práci „Motivace lidského chování“ uvádí, že člověk je bytost biologická a společenská zároveň. Zdrojem motivace jsou podle něj biologické potřeby vyplývající z fyziologie lidského organismu i sociální a kulturní podmínky jeho existence, přičemž tyto složky nelze oddělit. Z výzkumů provedených na téma motivace k rodičovství vyplývá, že i zdroje motivace k rodičovství odpovídají tomuto schématu. V zásadě se jedná o skupinu motivů vyplývajících z biologické podstaty člověk, skupinu motivů odvozených od ekonomického uvažování, skupinu motivů založených na potřebě naplňovat citové potřeby a skupinu motivů ovlivněných potřebou člověka fungovat ve společnosti. Nelze ovšem říci, že každý z identifikovaných motivů lze jednoznačně zařadit do jedné ze skupin; některé motivy by bylo možné zařadit do více skupin (například mít děti proto, že je to „normální a přirozené“ patří do skupiny biologický aspektů stejně jako těch sociálních).

3 BIOLOGICKÉ ASPEKTY

Biologickým aspektům motivace k rodičovství se obecně přisuzuje, a v minulosti přisuzoval, zásadní význam. Klasické práce, například Tinberganova, zmiňují „rodičovský instinkt“, dále se objevují termíny jako „rodičovský pud“ nebo související „pud laktace“ (Čierná, 1977). Tyto práce chápou rodičovství jako naplnění potřeby, která v člověku je sama o sobě, nezískává se výchovou, učením, působením vlivů okolí. Biologické aspekty motivace rodičovství souvisejí s reprodukčním chováním – plozením potomků a péčí o ně, a například představitelé psychoanalýzy tak staví do popředí pud sexuální. Motivaci k rodičovství pak vykládají například jako trest za sexuální chování, dítě jako náhradu za penis, dítě jako uspokojení masochistických potřeb ženy apod. (Čierná, 1977).

Odborníci se v názorech na biologicky podmíněnou motivaci k rodičovství rozcházejí. Někteří s biologickými základy motivace k rodičovství spojují sex, který je zde právě kvůli rozmnožování, nicméně existují i jiné teorie vysvětlující funkci sexu (Rabušic, 2001). V dnešní době navíc sex ke zplození potomka nutně nevede (a z kapitoly o vývoji rodiny víme, že lidé svým chováním již dlouho před uvedením moderních antikoncepčních metod dokázali plození dětí regulovat).

Jeden z výkladových modelů individuální motivace k rodičovství je model sociobiologický (Mareš, 2002). Podle tohoto modelu je plodnost člověka daná geneticky, hormonálně nebo strukturou lidské psychiky a biologickou touhou člověka reprodukovat se. Tento model rovněž hovoří o predispozici žen k rozmnožování (a potvrzuje tak názor, že dobrovolná bezdětnost je zejména u žen v podstatě patologická). Podle Mareše si ženy některé dílčí otázky například počet dětí, rozhodují samy – to je podle mého názoru v rozporu s výše uvedeným. Pokud je žena schopná určit si počet dětí – a z kapitoly o vývoji rodiny víme, že vědomá či podvědomá regulace porodnosti tu byla daleko dříve než moderní formy antikoncepce – proč by si

nemohla být schopná určit, že nechce dítě žádné (bavíme-li se o hledisku biologickém, nikoli například o sociálním tlaku).

Z biologického hlediska by se mohlo zdát, že žena je k rodičovství vybavena daleko lépe než muž – fyziologie ženám umožňuje dítě odnosit, porodit, kojit. Výsledky některých výzkumů tomu v zásadě nasvědčují. Například v již zmiňovaném výzkumu (Hašková, 2007) se ukázalo, že v případech neshody partnerů ohledně reprodukčních plánů (zda mít děti, kdy je mít a kolik) ženy neberou na pohled svého partnera zdaleka takový ohled jako muži na pohled své partnerky (přesto však shoda páru hraje statisticky významnou roli v tom, zda partneři již rodiči jsou, i na počet dětí). Polovina vzorku českých žen ve věku 25 – 54 let dokonce odpověděla, že by dítě chtěla, i kdyby je měla vychovávat sama bez partnera. Toto však nemusí být nutně podmíněno biologicky. Ženy jsou i dnes, stejně jako v minulosti, vychovávány a vedeny k mateřství. V dětství se to projevuje například výběrem hraček, v dospělosti obsahem ženských časopisů. Vzhledem ke skutečnosti, že mít děti je považováno „normální“ a nemít je za jistým způsobem – být je současná společnost podstatně tolerantnější než dříve – „nenormální“, není překvapující, že se žena cítí být ve svém postoji silná a nemá problém ho prosazovat.

Že biologická podstata ženy nemusí být nutně zárukou toho, že bude za všech okolností motivována k rodičovství a především k plnění povinností z něj vyplývajících, nasvědčuje studie provedená na skupině kosmanů bělovousých (primáti). V této studii se zkoumala reakce rodičů na novorozená mláďata. Zatímco otcové na své potomky reagovali ihned po jejich narození, reakce některých matek byla opožděná až o několik dnů. Na základě tohoto pozorování výzkumníci dovodili, že ne vždy jsou hormonální změny související s těhotenstvím a porodem zárukou mateřského chování, resp. okamžitého úsilí pečovat o potomka a naopak, že samci, kteří na otcovství připravováni nejsou, nebo přinejmenším ne tak intenzivně, se dokážou na svou roli adaptovat prakticky okamžitě (Saito, Izumi, & Nakamura, 2011).

Situací, kdy nelze jednoznačně určit, zda se jedná o aspekt biologický či sociální, je mnoho – Říčan (2014) například uvádí, že inklinace k rodičovství se projevuje již kolem osmého roku u dívek a kolem devátého roku u chlapců (a zpochybňuje tak Freudovo „latentní období“) pečovatelským chováním

k hračkám (typicky panenkám). I toto chování však může být důsledkem učení nápodobou a tedy ovlivněno prostředím, v němž člověk vyrůstá, nikoli jednoznačně biologicky podmíněno.

Podle Říčana (2014) je plození dětí a následná péče o ně jedním z hlavních životních téma, neboť biologicky je naším základním úkolem předat své geny a zachovat rod. V řadě výzkumů na téma motivace k rodičovství jsou tyto důvody uváděny, v rozhovorech například jako „chci mít někoho, kdo se bude podobat mému partnerovi“ „chci mít někoho, kdo se bude podobat mně“ „chci zajistit pokračování rodu“ a podobně. Od touhy předat své geny se odvíjí i téma otevřené budoucnosti, o kterém bude v této práci ještě pojednáno. Rodiče od dětí očekávají, že se jim budou podobat a budou mít stejné cíle (a dosáhnou tak něčeho, co se rodičům nepovedlo). Dítě ovšem nestačí jen zplodit a porodit, ale je třeba ho i následně živit a pečovat o něj až do jeho osamostatnění. Ve srovnání s jinými živočišnými druhy je to u člověka mimořádně dlouhodobý úkol (Říčan, 2014).

Z výzkumů rovněž vyplývá, že lidé velmi touží právě po biologickém rodičovství. Studie publikovaná v roce 2017 (Hendriks, Peeraer, Bos, Repping, & Dancet, 2017) se zabývala otázkou, zda muži a ženy, kteří začínají s návštěvami center pro léčbu neplodnosti, preferují biologické rodičovství před tím nebiologickým (negenetickým). Byla potvrzena hypotéza, že neplodné páry preferují biologické rodičovství, a to obou partnerů. Nejdůležitějším aspektem bylo „poznání přirozeného procesu“. Co se týče aspektů, které nejsou striktně spojeny s biologickým rodičovstvím, byly jako nejdůležitější hodnoceny „podílet se na pohodě dítěte“ a „zažít lásku dítěte“. Respondenti téměř u všech udaných motivů k rodičovství předpokládali, že pro naplnění daného motivu musejí být biologickými rodiči dítěte. Rovněž z dalšího výzkumu vyplynulo, že pro naplnění představy o rodině je důležité mít dítě, které bude biologicky spojeno s oběma rodiči (Langdridge & Sheeran, 2005).

Říčan uvádí myšlenku Eriksona o tom, že generativita (z latinského výrazu pro sloveso plodit, tvořit) je v dospělém věku základním postojem. Člověk netvoří proto, že musí, ale z vlastní iniciativy, spontánně. Podle této úvahy je tedy rodičovství projevem generativity. Říčan upozorňuje na to, že generativní vztah nemají jen rodiče k dětem, ale i učitelé k žákům. Touha

tvořit, upravovat, zdokonalovat je člověku pravděpodobně vlastní. Matějček o rodičovství říká, že vzniká z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život – což je právě projev generativity (Říčan, 2014).

Příkladem biologicky podmíněné motivace k rodičovství může být reakce lidí na ztrátu plodnosti. Jsou zaznamenány poruchy erekce u mužů, kteří podstoupí sterilizaci, což nasvědčuje tomu, že člověk chce být schopen reprodukce, i když se rodičem (již) stát nechce; a pokud o reprodukční schopnost přijdou, trpí tím (Říčan, 2014). I toto však může být podmíněno kulturně. V některých západních zemích je vasektomie běžnou metodou antikoncepce, zatímco u nás tato metoda obvyklá není; to může souviset s emancipací žen a s ní spojenou skutečností, že muži v některých zemích považují za samozřejmé nenechávat otázku antikoncepce pouze na partnerce.

Existují teorie, že rodičovské chování je původnější než mateřské (Matoušek, 2003). Dokladem je, že snubní rituály zvířat se odvozují od poskytování ochrany a výživy mláďatům, samec například krmí samici – partneři si navzájem dávají péči, která je někdy přehnaná nebo zbytečná, ukazují tím a trénují však své rodičovské kompetence (Matoušek, 2003). Obdobou by mohly být svatební rituály u lidí (krmení se polévkou, přenášení přes práh) nebo extrémní pozornost zamilovaných vůči sobě navzájem.

4 EKONOMICKÉ ASPEKTY

Ekonomické aspekty motivace k rodičovství jsou založeny na pohledu, že silou, která proměňuje lidské reprodukční chování, je poptávka po dětech (Rabušic, 2001). Tato poptávka je spojená s teorií racionální volby. Ta spočívá v tom, že pokud se lidé mají rozhodnout mezi nějakými alternativami, vyberou si takovou, která je pro ně nejvýhodnější.

Ekonomické motivy rodičovství byly nepochybně velmi silné v minulosti. Bylo nezbytné zajistit dostatečné množství pracovní síly a rovněž bylo nutné se zabezpečit pro případ nemohoucnosti ve stáří. Dalším důvodem bylo mít dědice, který se bude starat o rodinný majetek shromážděný předky, zvelebovat ho a rozšiřovat. V literatuře se objevují názory, že ekonomická motivace je v dnešní době vzácná (Mareš, 2002) a pokud se objevuje, je to spíše negativní – jeden z uváděných příkladů jsou „nezletilé ženy z ghett“, které jako svou životní strategii volí mateřství bez partnera a „partnerem se tak de facto stává sociální stát“. Z uvedeného pojetí ekonomických aspektů motivace k rodičovství je patrné, že tyto aspekty jsou vnímány ve třech rovinách: 1) dítě jako pracovní síla a k zajištění péče o staré rodiče; 2) dítě jako prostředek uchování rodinného majetku; 3) dítě jako zdroj obživy v návaznosti na systém sociálního zabezpečení. I když se omezíme pouze na tyto tři roviny (další jsou rozpracovány níže), je diskutabilní, zda je ekonomická motivace skutečně vzácná – jistě není tak významná jako dříve, ale i dnes mohou mít ekonomické důvody na rodičovství vliv. V naší kultuře si patrně nikdo již „nepořizuje“ dítě jako pracovní sílu, nicméně v době, kdy mívá člověk děti, ho od stáří dělí několik desítek let a je těžké spolehlivě odhadnout, jak bude v té době vypadat svět a jako bude fungovat sociální zabezpečení (stačí se podívat na rychlý vývoj sociálního státu ve 20. století, v jehož důsledku se ekonomická – zajišťovací role rodiny upozadila). Dítě je tak stále alespoň částečnou zárukou toho, že pokud by rodič onemocněl, zestárnul a rozsah sociálního zabezpečení by nedokázal zajistit dostatečnou

životní úroveň, bude se mít na koho obrátit. Ačkoli je péče o děti nákladná a návratnost vynaložených nákladů, byť v nemateriální podobě, nejistá, rodina je stále nejosvědčenější a nejdéle existující model ekonomického zabezpečení. Tato funkce se mimo jiné projevuje i ve skutečnosti, že vyživovací povinnost mají nejen rodiče vůči dětem, ale i děti vůči svým rodičům.

Jak již bylo naznačeno, existují i další ekonomické aspekty, které se ve výzkumech často vyskytují, a to je ekonomická situace rodiny. Z výzkumů vyplývá, že za správné načasování dítěte se považuje doba, kdy je pár dostatečně zabezpečen a má výhled na to, že bude zabezpečen i v budoucnu, např. „máme dostudováno, máme byt, manžel má dobrou práci a užívá nás“ (Konečná et al., 2010). Některé ekonomické aspekty mohou naopak rozhodnutí stát se rodičem pozdržet, například potřeba dosáhnout určitého příjmu, pozice, smlouvy na dobu neurčitou a podobně. Na nezanedbatelnost ekonomických motivů poukazuje i Hašková (2007), když uvádí, že založení rodiny je souhrou mezi prorodinnou hodnotovou orientací partnerů a jejich vnějšími ekonomickými podmínkami.

Důležitost ekonomických podmínek vyplynula i z australského výzkumu motivace matek k rodičovství (Ngu, Hay, & Menahem, 2015), ve kterém respondentky uváděly, že je pro ně důležité dosáhnout určitého bodu v kariéře, případně vzdělání, než budou mít dítě (v tomto případě by se mohlo jednat nejen o otázku ve smyslu ekonomického zajištění, nýbrž i o otázku dosažení sociálního statusu).

Ve druhé kapitole této práce bylo uvedeno, že v současné době je ve vyspělých zemích včetně ČR ve srovnání s minulostí zvýšený tlak na úspěch a lidé jsou zvyklí na vyšší životní standard, což je udáváno jako důvod pro pokles porodnosti. Aktuální mírný vzestup porodnosti v ČR by pak bylo možné zčásti vysvětlit nasycením konzumentů a obratem k nemateriálním hodnotám. Přesto však vcelku pochopitelná neochota podstatně snížit životní standard celé rodiny má na rodičovství vliv, zejména na jeho načasování a na počet dětí. Lze předpokládat, že pokud jde o rozhodnutí stát se rodičem potřetí, počtvrté či popáté, budou ekonomické aspekty pro rozhodování pravděpodobně dost podstatné a možná i zcela rozhodující.

O tom, že ekonomické aspekty jsou při plánování rodičovství stále podstatné, svědčí i poměrně nově (60. léta 20. století) formulovaná „mikroeko-

nomická teorie fertility“ (Rabušic). V rámci této teorie byly pak dále vytvářeny různé modely. Příkladem je chicagská škola, jejímž představitelem byl Gary Becker (Rabušic, 2001). Reprodukční proces chápala chicagská škola jako ekonomické chování, které lze vykládat podle pravidel chování spotřebitele a firmy. Děti jsou zde chápány jako zboží a užitek z dětí závisí na jeho kvalitě – kvalitu dítěte lze ovlivnit výchovou, některé rysy však ovlivnit nelze. Tyto neovlivnitelné rysy jsou v modelu proměnnou a představují něco, čemu ekonomové v rámci chicagské školy říkají „nejistota výroby“. Z popsání modelu vyplývá, že vyšší příjem vede k vyšší poptávce (lidé s vyšším příjmem mají více dětí a lidé s nižším příjmem mají dětí méně), nicméně do této rovnováhy vstupuje antikoncepce, která je známá a přístupná spíše lidem s vyšším příjmem, což rovnováhu narušuje. Becker později úvahy o antikoncepci opustil a do modelu zařadil náklady obětovaných příležitostí (díky čemuž lze jeho model částečně aplikovat na dnešní situaci, kdy potenciální rodiče, a zejména potenciální matky, zvažují rodičovství s ohledem na ztráty, které jim přinese; pro ženy s vysoce kvalifikovanou prací dítě často znamená extrémní pokles příjmů, ztrátu kontaktů a někdy i následnou nemožnost dále se věnovat svému oboru). Realita modelu neodpovídá (a neodpovídala ani v době, kdy model vznikl) – nízkopříjmové skupiny mívají více dětí a lidé s vyšším příjmem naopak méně dětí. Becker (i další ekonomové) tento paradox vysvětlovali „kvalitou dítěte“ – rodiny s vyšším příjmem se zaměřují na kvalitu, která znamená vyšší náklady na jedno dítě. Pokud budeme uvažovat, že starší rodiče mívají ve srovnání s mladšími vyšší příjmy, odpovídá tomuto modelu výsledek nizozemské studie, podle které starší ženy vnímaly osobní rozvoj svých dětí jako důležitější než mladší matky a starší otcové hodnotili budoucí materiální úspěch svých dětí jako důležitější, než jak ho hodnotili mladší otcové (Balen, 2005).

Z námitek proti tomuto modelu uvádí Rabušic (2001) například ignorování sexuálního chování, kdy dítě je pouze „vedlejším produktem“, nebo skutečnost, že ne všechny děti přinášejí rodině stejný užitek. Dalším problémem je, že model vychází z předpokladu, že rodiče mají již od počátku jasnou představu o počtu dětí, které chtějí, resp. budou mít. Je sice pravda, že většina lidí asi má před založením rodiny představu o ideálním počtu dětí, ale tyto představy se mohou v závislosti na konfrontaci s realitou měnit.

Myšlenky chicagské školy však byly dále kriticky rozpracovávány ve snaze vysvětlit mimo jiné populační vývoj ve Spojených státech.

Z výše uvedeného příkladu ekonomické teorie plodnosti je patrné, že se nelze spokojit s konstatováním, že ekonomické motivy jsou v dnešní době již vzácné. Ekonomické aspekty rodičovství spočívají v tom, že u rozhodnutí, zda mít či nemít v danou chvíli dítě, hraje svou roli racionální kalkul. Některé ekonomické školy upozorňují na to, že ne vždy je rozhodování člověka racionální (představitelem takového postoje je např. Pareto – Rabušic, 2001); pokud se ovšem bavíme o motivaci k rodičovství, která se, jak vyplývá i z tohoto textu, vyznačuje multikauzalitou, můžeme uzavřít, že ekonomické motivy hrají při činění rozhodnutí o dětech roli, ačkoli jejich podstata a projevy nemusejí být tak přímočaré jako v minulosti.

5 SOCIÁLNÍ ASPEKTY

Již v kapitole o biologických aspektech rodičovství bylo několikrát zmíněno, že často není snadné určit, zda člověk k určitému chování dospěje pod vlivem biologického působení organismu nebo působení okolí. Podobné je to i se vztahem k aspektům ekonomickým – i kdyby se rodičovství řídilo mikroekonomickými principy poptávky, stále lze namítat, že i tato poptávka je značně ovlivněna sociálním a kulturním prostředím (Rabušic, 2001), jinými slovy, lidé poptávku přizpůsobují tomu, co je v jejich společenském a kulturní okruhu považováno za „normální“.

Podle sociokulturního modelu rodičovství je rodičovství kulturním konstruktem, který si osvojujeme během socializačního procesu – učíme se být rodiči, v čemž nás podporují hodnoty, normy a sociální instituce. Námi osvojené hodnoty pak předáváme dál, což odpovídá výkladovému modelu evolučnímu, podle kterého není ani tak důležitá biologická, nýbrž sociální reprodukce lidského rodu (Mareš, 2002). Na sociální aspekty motivace k rodičovství se dá nahlížet z vícero úhlů, o což bychom se pokusili na následujících stranách.

5.1 FUNKCE RODINY

Literatura chápe rodinu jako základní jednotku společnosti existující proto, aby rodiče mohli náležitě pečovat o své děti (Matoušek, 2003). Má významnou socializační funkci, neboť díky ní se člověk může stát součástí kultury a společnosti. Děti se v rodině učí své sexuální roli (jsou jim předávány kulturní vzorce týkající se reprodukčního chování). Lidé se tedy rozhodují stát se rodiči proto, aby zajistili tuto socializační funkci rodiny (tomu odpovídá například výpověď „protože děti vychovali i naši rodiče a má to tak být“, Konečná et al., 2010, nebo „plním morální povinnost“, Guedes et al., 2013).

5.2 PŘEDSTAVY O RODINĚ

V každé době a v každém kulturním okruhu existují určité představy o tom, jak by měla rodina vypadat. Souvisí s tím i představa o funkcích, které má rodina plnit (například pokud se očekává, že dítě bude zajišťovat rodiče ve stáří, je v některých kulturách zažitá představa, že alespoň jedno z dětí by mělo být mužského pohlaví). Lidé jsou pak při rozhodování o rodičovství vedeni touhou přizpůsobit se těmto představám, touhou po konformitě. Mateřství je pak podle výzkumu Mladá generace 1997 představeného mj. Hamplovou (2000) považováno za přirozenou součást života, přičemž mít děti neplánuje zanedbatelná menšina respondentů (respondenti byli ve věku 18 – 29 let). Dále například představa ideální rodiny jako rodiny dvoudětné se projevila v odpovědích respondentů v jiném výzkumu (Hašková, 2007) – naprostá většina respondentů si přála mít dvě děti, přičemž dvě děti považovala za optimální i z hlediska ekonomického zabezpečení (jednalo o respondenty z příjmově nehomogenní skupiny). Podobně v jiném výzkumu (Šalamounová, 2006), uváděla většina respondentů dvě děti jako odpověď na otázku, při jakém počtu dětí je možné naplňovat vybrané životní hodnoty a osobní plány respondentů.

Představy o rodině a o tom, jaká forma rodiny je „normální“, představují určitý nátlak na potenciální rodiče. Mareš (2002) v souvislosti s tím hovoří o „sociálních hodinách“, které existují vedle hodin biologických. Jejich existence se projevuje například otázkami typu „kdy už budete mít děti“, případně výroky jako „až budeš mít děti, tak...“ Mateřství je často prezentováno jako „nejkrásnější období v životě ženy“, v médiích se objevují fotografie zobrazující mateřství přitažlivým způsobem. Projevem tohoto tlaku je i poněkud urážlivá metafora „ujíždějícího vlaku“, která evokuje, že žena něco nezvládla. Děti přitom často nechtějí ženy, které jsou jinak úspěšné – daleko častěji děti nechtějí vysokoškolačky než ženy s nižším stupněm vzdělání (Mareš, 2002). Také Možný (2002) upozorňuje na to, že kulturní tlak v otázce rodičovství je vyvíjen především na ženu. Sociálnímu tlaku čelí podle některých výzkumů (Sobotková, 2001) také lidé, kteří nemají sourozence, jejich rodiče ještě nemají vnoučata/jsou staří a podobně.

Očekávání okolí hraje podle výzkumů v motivaci k rodičovství roli, čemuž nasvědčují motivy volené respondenty ve výzkumech, např. „dokážu, že jsem zodpovědný“; „naplním svou ženskou či mužskou roli“; „prokážu dospělost“; „dosáhnu toho, že s partnerem budeme uznáváni jako rodina“ (Guedes et al., 2013). Z motivů, které respondenti dále uvádějí, je patrný tlak ze strany rodiny (ať skutečný či domnělý): „rodina to ode mě očekává“; „pokračování rodu“ či „nesení rodinného dědictví“ (Guedes et al., 2013). Výzkum publikovaný v roce 1983 nasvědčuje tomu, že lidé, kteří děti nemají, mohou svou bezdětnost chápat jako nesplnění životní role (Englund, 1983). Ačkoli se tolerance vůči bezdětnosti zvyšuje, uvedené novější výzkumy i frekventované motivy rodičovství naznačují, že rodičovství je stále vnímáno jako určitá povinnost.

Míra motivace ovlivněná sociálními aspekty se pochopitelně liší v závislosti na kultuře, náboženství, otevřenosti společnosti a podobně. To dokládá například studie provedená v Izraeli (Dor & Cohen-Fridel, 2010), která zkoumala postoje mladých Židů a Arabů (vysokoškolských studentů) k rodičovství. Potvrdila se hypotéza, že motivace Arabů se více než motivace Židů váže na vnější okolnosti (arabští respondenti souhlasili například s tvrzeními jako uspokojit požadavky rodiny, dokázat „dospělost“, být jako zbytek rodiny).

5.3 DÍTĚ JAKO PROSTŘEDEK POSÍLENÍ VZTAHŮ

Jestliže má rodina reprodukční funkci a lidé se párují především proto, aby tuto funkci zajistili, směřování k rodičovství je logickým důsledkem a rodičovství pak vyvrcholením, naplněním vztahu. Podle Možného (2002) rodičovství ustavuje rodinu, je jedním z jejích vývojových cyklů. Partnerský vztah je zde tedy primárně kvůli rodičovství, ale rodičovství má zároveň vliv na fungování vztahu.

Podle Matějčka (1994) je společná péče o dítě, zejména pokud se muž na péči o dítě podílí od jeho narození, významným činitelem rodinné soudržnosti a stability, tím pádem i prevencí rodinných rozvatů a rozvodů. Rozhodnutí stát se rodičem navíc přináší do vztahu novou dimenzi intimity (Říčan, 2014). Motivací rodičovství může být snaha posílit vztah, což respon-

denti ve výzkumech jako motiv udávají (Konečná et al., 2010 nebo Guedes et al., 2013), ale také snaha o záchranu problematicky fungujícího vztahu – tento motiv nicméně nebývá přiznáván, ani v novějších výzkumech, ani v těch staršího data (například Čierná, 1977, konstatuje, že respondentky jako důvod neudávaly „snahu připoutat si muže“).

Co má pozitivní vliv na rozhodování pro rodičovství, je podle výzkumu z roku 2006 (Dudová & Vohlídalová, 2007) rodinný stav, tedy záruka určité stability partnerského svazku (být tento výklad nemusí být v dnešní době poklesu sňatečnosti přijímán). Podle výsledků výzkumu jsou manželé častěji rodiči než lidé žijící mimo manželství, a ve svém životě preferují více dětí. Bylo by zajímavé zjistit, zda je toto platné ještě dnes, kdy ve srovnání s rokem provedení studie došlo k dalšímu nárůstu dětí narozených mimo manželství (Český statistický úřad, 2017b).

Z výše uvedeného výzkumu vyplynulo také to, že motivace k rodičovství je vyšší u lidí, pro které jsou důležité uspokojivé vztahy v širší rodině. Tato skutečnost může mít více příčin. Může se jednat o lidi vyznávající tradiční hodnoty (dále ovlivněné například nábožensky), případně o lidi, kteří vyrůstali v harmonickém prostředí a chtějí totéž dopřát svým dětem. Roli může hrát i pocit bezpečí plynoucí z vědomí, že se člověk má v případě potřeby na koho obrátit.

5.4 RODIČOVSTVÍ JAKO SOCIÁLNÍ STATUS

Sociální status rodičovství souvisí s funkcí rodiny i s představami o rodině. Podle Matějčka (1994) dávají děti rodičům společenskou hodnotu. Ta je umocněna vědomím vlastního významu a hodnoty, které „prožíváme nejvíce tehdy, jestliže nás někdo potřebuje, někomu pomáháme, někdo je na nás závislý“. Motivace zvýšením sociálního statusu tedy vychází z předpokladu, že pokud máme děti, dává nám to pocit důležitosti a okolí nás jako důležitější vnímá.

Ve výzkumech se ukazuje, že odvozování sociálního statusu od rodičovství vnímají spíše respondenti s nižším vzděláním, zejména ženy. Mareš (2002) uvádí, že vysokoškolsky vzdělané ženy připisují rodičovství menší hodnoty jako zdroji dospělosti a úspěchu a méně souhlasí s tím, že se od

něj odvozuje sociální status člověka. Některé výzkumy (Sobotková, 2001) nasvědčují tomu, že muži ve srovnání s ženami daleko méně často vnímají rodičovství jako známku dospělosti (jen 21 procent mužů ve srovnání se 79 procenty žen). To může mít souvislost s tím, že, podle některých autorů, muži k rodičovství dozrávají později než ženy (Říčan, 2014).

Změna sociálního statusu v souvislosti s rodičovstvím může být někdy vnímána spíše jako demotivační faktor. Souvisí to s poklesem ekonomické úrovně, povinností (zpravidla) ženy alespoň na chvíli přerušit kariéru, změnou (případně zúžením) okruhu známých. Vliv může mít o obava ženy ze změny fyzického vzhledu, která by se projevila i v její sociální sféře (Guedes et al., 2013).

6 EMOCIONÁLNÍ ASPEKTY

Emocionální aspekty rodičovství vysvětlují, že lidé mají děti jednoduše z toho důvodu, že je mít chtějí a spojují si s nimi pocity radosti. Základním rodičovským úkolem je uspokojovat potřeby dítěte, mezi které patří i potřeby citové. Jak však upozorňuje Matějček (1994), není to pouze tak, že by rodiče uspokojovali potřeby dítěte; děti svou existencí přirozeně uspokojují citové potřeby svých rodičů. Charakteristickým rysem života v rodině je pak oboustranné uspokojování duševní potřeb, neboli „rodinná vzájemnost“. Matějček v tomto kontextu zdůrazňuje také zábavu, kterou děti přinášejí: „mají-li mladí manželé jednou děti, pravděpodobně se už nebudou v životě nudit“.

Podle výzkumu European Values Survey si v roce 2008 šedesát pět procent Čechů myslelo, že člověk musí mít děti, aby byl jeho život naplněn. Rabušic (2001) odkazuje na tentýž výzkum z roku 1999, kde s uvedeným tvrzením souhlasilo šedesát procent Čechů, stejně jako v obdobném výzkumu z roku 1994. Češi jsou tak v této otázce poměrně stabilní, přičemž se zdá, že v novém tisíciletí hodnota, kterou přisuzujeme dítěti, dále stoupá. Ve výzkumu z roku 2001 odpovědělo na otázku, zda může být člověk bez dětí opravdu šťastný, záporně 44 procent respondentů (Šalamounová, 2006).

Vyjádření respondentů vypovídající o vysoké emocionální hodnotě dětí (která je některými autory označována za „nevyčíslitelnou“, Rabušic, 2001) jsou ve výzkumech velmi frekventovaná: „Děti jsou radostí života“ „děti jsou to nejkrásnější, co člověka může v životě potkat“ „mít k sobě koho přitisknout“, respondenti si uvědomují i „zábavní“ aspekt dítěte: „bez dětí by se z nás stali mamouni a život by byl nudný“ (Konečná et al., 2010). Dalším důležitým prvkem je zajištění ve stáří, v tomto kontextu ovšem nikoli zajištění materiální, nýbrž zajištění toho, že ve stáří nebudeme citově strádat, nebudeme osamělí: „Dítě chceme už jen proto, abychom nezůstali sami“ (Konečná et al., 2010). V jiném výzkumu (Šalamounová, 2006), vnímaly emoční hodnotu dítěte tři čtvrtiny respondentů.

Není však zcela jednoznačné, jestli jsou lidé mající děti šťastnější, resp. jestli je činí šťastnějšími právě děti – některé výzkumy toto nepotvrzují (Hamplová, 2015). Hamplová cituje několik výzkumů zkoumajících životní pohodu u lidí s dětmi a u bezdětných a podle výsledků mohou životní nepohodu vykazovat jak lidé s dětmi, tak bezdětní (zejména v případech, kdy bezdětnost není důsledkem svobodného rozhodnutí). Hamplová dále prezentuje výsledky výzkumu, podle kterého jsou muži žijící s dětmi šťastnější než muži žijící bez dětí – další zkoumání však nasvědčuje tomu, že pocity štěstí souvisejí spíše s přítomností partnerky než s přítomností dítěte. Oproti tomu u žen děti ke šťastnějšímu životu skutečně přispívají, ovšem pouze za předpokladu, že tyto ženy mají partnera (Hamplová, 2015).

Výše uvedené výsledky vrhají jiné světlo na rozšířený postoj (a postoj deklarovaný respondenty ve výzkumech zkoumajících motivaci k rodičovství), že „děti jsou radost“. Podle Hamplové (2015) je nižší míra štěstí příznačná pro společnosti, kde se dětem a péči o ně připisuje velký význam, což může souviset s tím, že životní pohodu rodičů, opět zejména žen, snižuje tlak na nutnost být rodičem dokonalým.

S tvrzením, že bez dítěte by byl život nudný a manželství prázdné (jak cituje Matějček, 1994) sice dle našeho názoru nelze bezvýhradně souhlasit, a citované výzkumy to nepotvrzují, z uvedeného nicméně vyplývá, že uspokojování emočních potřeb je častým, a rodiči často vnímaným, motivem rodičovství.

Je zajímavé, že podle některých teorií nejsou emoční prožitky spojené s láskou k dětem fenoménem, který by byl v historii lidstva přítomen odjakživa – významnou autorkou je socioložka E. Badinterová, která ve své práci „Mateřská láska od 17. století do současnosti“ formulovala tezi, že mateřská (i otcovská) láska je sociálním konstruktem, nikoli biologickou daností (Badinter, 1998).

Emocionální motivy byly vyhodnoceny jako nejdůležitější ve studii prováděné na homosexuálních párech – žadatelích o adopci (Goldberg, Downing, & Moyer, 2012). Respondenti uváděli, že rodičovství je podle nich naplňující duševně i osobně, uznávají hodnotu příbuzenských vztahů a považují výchovu dětí za přirozenou součást života, chtějí dát dítěti domov a učit ho toleranci. Zajímavé je, že jen čtyři ze sedmdesáti respondentů zmíni-

li, že motivací k rodičovství je, aby nebyli ve stáří sami – což je rozdíl oproti heterosexuálům, kteří toto jako motivaci zmiňují poměrně často.

7 NĚKTERÉ DALŠÍ ASPEKTY

Z toho, co již bylo řečeno, je zjevné, že motivem rodičovství může být prakticky cokoli. Z kvalitativních analýz rozhovorů někdy vyplývají motivy poměrně nečekané, například „chtěla jsem zažít jednorázové plenky“ (Konečná et al., 2010), dále jsou pak již zmiňované obtížně identifikovatelné společností odmítané motivy, které si respondenti, jichž se týká, buď nepřipouštějí, nebo se s nimi nesvěřují. Při studiu literatury k této práci jsme narazili na aspekty motivace, u nichž je zařazení do některé ze skupin diskutabilní, nicméně jsou natolik výrazné a podle výzkumů frekventované a zásadní, že by nebylo správné je opomenout.

Prvním motivem je příležitost rodičovstvím začít znovu svůj život a prožívat ho s dítětem od začátku. Rodič se s dítětem identifikuje a představuje si, že se dítěti může podařit splnit něco, co se rodiči nepodařilo, i když po tom toužil. Tento přístup s sebou nese riziko, že rodič bude dítěti vnucovat svou představu o životě a nutit ho žít tak, jak by býval žil on sám.

Další skupinou motivů jsou motivy transcendentální – jejich podstata tkví v tom, že prostřednictvím dětí (u kterých zpravidla očekáváme, že budou mít také děti a tak dále – jeden z respondentů ve výzkumu Konečné et al. jako motiv uvedl „být dědečkem“) si zajišťujeme nesmrtelnost. Reprodukci překonáváme vlastní časovou omezenost bytí, protože máme pokračovatele v podobě někoho, kdo je s námi geneticky s přízněným a je ovlivněn naší výchovou (Matějček, 2017). Silná je potřeba po sobě „něco“ zanechat, což dokládá následující výpověď: „Mě osobně jímá hrůza, že bych tu po sobě nic nezanechal. Víte, nejsem spisovatel, architekt ani hudební skladatel, ale něco, resp. někdo, tu po mně zůstane“ (Konečná et al., 2010).

Nedávno provedený výzkum poukázal na to, že uvědomění si smrti může vést lidi i k touze po nebiologickém rodičovství; po nebiologickém rodičovství však toužili pouze respondenti ze skupiny, které bylo řečeno, že osob-

nost dítěte je výsledkem výchovy, a ze skupiny, kde adopce byla alternativou nemožnosti mít potomky vlastní (Hoppe, Fritsche, & Koranyi, 2017).

Další významnou skupinou (podle některých výzkumů dokonce nejfrekvencovanější) motivů jsou motivy nevědomé – dotyčný mít děti chce, ale nedokáže odpovědět na otázku, proč je chce mít (nebo proč je má): „dětí jsem vždy chtěl, tak jsem to ani moc neřešil“ „nikdy jsem nepřemýšlela o tom, že děti nechci“ (Konečná et al., 2010). V citovaném výzkumu byly tyto „nevědomé motivy“ dále kategorizovány na 1) přirozenost rodičovství; 2) splnění podmínek rodičovství; a 3) počet dětí (typicky dosažení počtu dvou dětí). O těchto motivech jsme se zmiňovali v předchozích skupinách – respondenti motivy konkretizují v momentě, kdy je k tomu někdo vybídne, takže se o nevědomé motivy v pravém slova smyslu nejedná.

Podle Hamplové (2015) je přínos rodičovství založen rovněž na pocitech smysluplnosti, představách o tom, co znamená dosáhnout v životě úspěchu či vědomí, že naše životní dráha odpovídá tomu, co je považováno za „normální“. Smysluplností je podle definice Křivohlavého (2006) „mající hluboký smysl“, přičemž smyslem se rozumí „celkové zaměření lidské existence“. Rodičovství je pak nepochybně dlouhodobou smysluplnou činností, která má hlavní, fundamentální a konečný smysl. Respondenti pak tento motiv reflektují ve výrociích jako „dětí jsou smyslem a pokračováním života“ (Konečná et al., 2010).

Práce na téma motivace k rodičovství (Gottliebová, 2012) uvádějí i další, respondenty ve výzkumech pravděpodobně ne příliš často uváděné motivy, mezi které patří možnost vyvíjet nátlak na partnera (například ve snaze udržet vztah nebo vztah přenést do jiné, závaznější dimenze) nebo pomsta vlastním rodičům (například když nezletilá dívka otěhotní s partnerem, kterého jí rodiče neschvalují). Dítě také může být prostředkem osvobození z vlastní rodiny (Gottliebová, 2012), ačkoli je otázka, do jaké míry půjde o prostředek funkční.

Další časté motivy nesouvisejí ani tak s otázkou, zda mít děti, ale kdy je mít a kolik. Patří sem například touha „pořídít“ prvnímu dítěti sourozence, mít dítě, aby matka byla na rodičovské dovolené v kuse, zdravotní důvody, touha věnovat se déle staršímu dítěti a podobně.

8 NÁVRH VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

Při zpracování literárně přehledové části jsme se seznámili s řadou výzkumů na téma motivace k rodičovství. Překvapilo nás, že mezi nimi nebylo moc výzkumů longitudinálních (nenarazili jsme na žádný, který by pracoval s totožným vzorkem respondentů – například korejská studie zkoumala měnící se postoje k rodičovství u mladých lidí tak, že v roce 1999 provedla šetření mezi mladými dospělými a v roce 2011 šetření zopakovala rovněž mezi mladými dospělými). V české literatuře nalezneme informaci o rozdílech mezi tzv. ideálním a plánovaným počtem dětí (Hamplová, 2000), zajímal by nás však také rozdíl mezi plánovaným a reálným počtem dětí z hlediska motivace k rodičovství, resp. jejich změn. Zvolili jsme proto výzkum longitudinální, který se podle našeho názoru k tématu dobře hodí.

8.1 CÍLE VÝZKUMU

Cílem výzkumu je zjistit, jak se mění motivace k rodičovství v průběhu té části života, kdy je jedinec reprodukčně neaktivnější. Zajímá nás, jestli změny v motivaci k rodičovství ovlivňuje nabytá rodičovská zkušenost a jestli měnící se motivace souvisí se vzděláním, velikostí místa bydliště a partnerskými vztahy. Dále chceme zjistit představy lidí o vývoji jejich rodinných plánů a sledovat, jestli a do jaké míry se tyto představy naplňují, a zda naplňování představ souvisí se změnami motivace.

Hlavní výzkumné otázky jsou následující:

1. Mění se motivace rodičovství v průběhu života jedince?
2. Souvisí motivace rodičů s počtem plozených dětí?

Hypotézy návrhu výzkumu jsou pak následující:

H1: Motivace k rodičovství se v průběhu života jedince mění.

H2: Pokud se změní motivace k rodičovství, počet dětí neodpovídá původní představě častěji, než když se motivace nezmění.

8.2 DESIGN VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

Výzkumem chceme ověřit, jak se v průběhu let mění míra výskytu již identifikovaných motivů k rodičovství. Chceme oslovit skupinu lidí ve věku 18 – 20 let a zjistit jejich postoje k motivům rodičovství, a dále jejich představy o počtu dětí, které budou mít.

Vzhledem ke zvoleným metodám výzkumu (dotazník), jasně formulovaným otázkám a předpokládanému počtu respondentů volíme kvantitativní strategii. Budeme řešit, zda, případně do jaké míry se motivy k rodičovství mění v závislosti na dalších proměnných a do jaké míry odpovídají představy respondentů o počtu dětí následné realitě.

Jedná se o výzkum longitudinální, naplánovaný na 21 let. Respondenti budou oslovováni celkem čtyřikrát, pokaždé po sedmi letech. Tento interval jsme zvolili z toho důvodu, že bylo žádoucí pokrýt podstatnou část reprodukčního období (minimálně u žen, jak bude ještě konstatováno v diskusi), a zároveň kontaktování respondentů ve čtyřech fázích považujeme za realistické z hlediska návratnosti dotazníků.

Očekáváme, že na základě získaných dat budeme schopni potvrdit nebo vyvrátit formulované hypotézy a nalézt odpovědi na související otázky, například které z proměnných statisticky významně souvisejí se změnami motivace/konkrétních motivů.

8.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Protože náš výzkum bude longitudinální (naplánovaný na 21 let) a kvantitativní, potřebujeme na začátku získat co nejvíce respondentů, aby i po „odpadnutí“ většiny z nich výzkum dokončilo alespoň přibližně dvě stě respondentů. Ideální počet respondentů získaných v první fázi výzkumu by tak byl cca 1200.

Vzhledem k výzkumným otázkám budou respondenti v první fázi výzkumu ve věku 18 – 20 let, tedy ve věku, kdy většina mladých lidí přemýšlí o své

budoucnosti včetně rodinného života, a zároveň ve věku, kdy tito lidé ještě většinou nemají děti a je pravděpodobné, že se jejich představy a postoje v budoucnu změní. Rozpětí 18 – 20 let jsme zvolili z toho důvodu, že respondenty budeme oslovovat ve školách v ročnících, kde toto věkové rozpětí předpokládáme.

Při oslovování respondentů použijeme kvótní výběr, přičemž stanovené kvóty jsou pohlaví, velikost sídla a vzdělání. U respondentů ve věku 18 – 20 let nelze přesně odhadnout vzdělání ukončené v budoucnu, ale podle aktuálního rozložení v populaci bychom oslovili respondenty z různých typů škol – gymnázií, středních odborných škol, středních odborných učilišť. Respondenty se základním vzděláním bychom oslovovali na úřadech práce nebo v provozech, kde jsou zaměstnaní nekvalifikovaní pracovníci. Kvótní výběr poslouží pro orientaci, respondenty bychom vyřadili pouze v případě, že by výkyvy ve prospěch některé ze skupin byly zvláště nápadné. Pokud by se nám nepodařilo získat dostatek respondentů z některé ze skupin, zohledníme to v diskusi.

Zajištění ochoty respondentů účastnit se výzkumu opakovaně budeme realizovat dvěma způsoby: 1) První kontakt s respondenty bude tváří v tvář, takže s nimi budeme moci navázat osobní kontakt. Informujeme je o podstatě longitudinálního výzkumu; tyto informace jim pak budeme opakovaně poskytovat v každé další fázi sběru dat. Cílem bude vyvolat v respondentech jednak nadšení z možnosti podílet se na projektu, jednak pocit zodpovědnosti za to, že se projekt podaří realizovat. 2) Za účast na každé z fází výzkumu získají respondenti finanční odměnu. Pokud by se první fáze uskutečnila v tomto roce, odměna by činila 100 Kč, v dalších fázích by se mohla měnit v souladu se změnou cen. Dalším aspektem přispívajícím k ochotě respondentů setrvat ve výzkumu je nízká časová náročnost vyplnění dotazníku a atraktivita tématu.

8.4 VÝZKUMNÉ METODY

8.4.1 ZPŮSOB OSLOVOVÁNÍ RESPONDENTŮ

Poprvé budou respondenti osloveni osobně způsobem, který je popsán v předchozí kapitole. Budou od nich získány e-mailové adresy a telefonní čísla pro oslovení v dalších fázích výzkumu (telefonní čísla bychom využili

pouze v případě, že by se nám daného respondenta nepodařilo kontaktovat e-mailem) a přiděleny kódy, na základě kterých dojde k anonymizaci dat. Respondenti si budou moci zvolit, jakým způsobem dotazník vyplní - buď v papírové podobě, přičemž zadavatel dotazník odevzdá v zalepené obálce administrátorům, kteří ho převedou do podoby elektronické, nebo online pomocí odkazu (ve školách bychom preferovali možnost zadat dotazník například v počítačové učebně nebo na tabletech). V dalších fázích výzkumu budou respondenti oslovení výhradně prostřednictvím mailu. Způsob anonymizace dat a další administrativní náležitosti jsou popsány v kapitole o etice výzkumu níže.

8.4.2 NÁSTROJE

Respondenti budou požádáni o vyplnění dotazníku zjišťujícího motivaci k rodičovství, resp. jednotlivé motivy. Dále budou zjištěny následující údaje: pohlaví, věk, velikost sídla, vzdělání, rodinný stav a počet dětí. Nakonec bude respondentům položena otázka týkající se jejich představ o vlastní rodině v horizontu sedmi let.

K zjištění motivace k rodičovství bude použita Škála motivací k rodičovství (Childbearing Motivations Scale, CMS; Guedes et al., 2013). Respondentům je předložen seznam motivů k rodičovství rozdělený do dvou skupin – pozitivní a negativní motivy, přičemž pozitivních je 26 a negativních 21. U pozitivních i negativních motivů mají respondenti na pětibodové škále odpovědět, jak moc jsou pro ně konkrétní motivy důležité, přičemž platí, že: 1 – vůbec, 2 – málo, 3 – středně, 4 – hodně, 5 – zcela. Motivory jsou rozděleny do skupin následujícím způsobem (konkrétní motivy uvedeny demonstračně):

Pozitivní motivace k rodičovství

Socioekonomické aspekty („splnění morální povinnosti“ „naplnění představ mé rodiny“ „zajištění toho, že budeme s partnerem uznáváni jako rodina“)

Osobní naplnění („naslouchání biologickým hodinám“ „pokrevní pouto s dítětem“ „uvědomění si svých mateřských nebo otcovských instinktů“)

Kontinuita („pokračování rodové linie“ „přenos rodinných hodnot“ „zachování rodinných vztahů“)

Partnerský vztah („posílení partnerského pouta“ „další krok v partnerském vztahu“ „vytvoření projektu, který budu sdílet s partnerem“)

Negativní motivace k rodičovství

Zátěž spojená s péčí o děti a nezralost („náročnost péče o dítě“ „nemám požadované kvality, např. trpělivost, na to, abych se stal/a otcem/matkou“ „celoživotní odpovědnost za dítě“)

Sociální a ekologické problémy („starost o budoucnost dítěte v současném světě“ „strach z vystavení dítěte sociálním rizikům“ „strach z vystavení dítěte ekologickým problémům“)

Stres v partnerství („strach, že by nás dítě mohlo dovést k rozchodu“ „změna párových návyků“ „ztráta autonomie v páru“)

Finanční problémy a ekonomická omezení („předpokládaný nárůst nákladů v souvislosti s dítětem“ „vzdání se finančního blahobytu“ „strach z finančních problémů“)

Fyzické útrapy a starosti o vzhled („strach z porodních komplikací“ „strach z negativních fyzických změn“ „strach z fyzického dyskomfortu v těhotenství“)

Tento dotazník bude respondenty vyplňován v každé z fází výzkumu, tedy celkem čtyřikrát.

Věk bude zjišťován pouze poprvé pro kontrolu, zda respondent spadá do požadované věkové skupiny. Pohlaví bude rovněž zjišťováno pouze poprvé, případné změny pohlaví nebudou ve výzkumu zohledňovány. Velikost sídla bude rozdělena následujícím způsobem: do 1000 obyvatel; 1000 – 100 000 obyvatel; 100 000 – 1 000 000 obyvatel; nad 1 000 000 obyvatel. Vzdělání bude zjišťováno v kategoriích základní – středoškolské bez maturity – středoškolské s maturitou – vysokoškolské, přičemž se budeme dotazovat na ukončené vzdělání a v první fázi výzkumu se na tuto otázku nebudeme dotazovat vůbec (vzhledem ke způsobu výběru respondentů nepředpokládáme jiné ukončené vzdělání než základní). Rodinný stav bude zjišťován v kategoriích: bez stálého partnera/partnerky; se stálým partnerem/partnerkou;

ženatý/vdaná. Počet dětí budou respondenti moci zvolit podle následujících možností: bezdětný – jedno dítě – dvě děti – tři děti – více než tři děti.

Otázka týkající se představy a očekávání ohledně vlastní rodiny bude znít: „V časovém horizontu sedmi let bych chtěl/a mít celkem: žádné dítě – jedno dítě – dvě děti – tři děti – více než tři děti. Při volbě odpovědi započítejte i děti, které již máte.“ Tato otázka bude respondentům položena v první, druhé a třetí fázi výzkumu (na začátku, po sedmi a po čtrnácti letech).

8.4.3 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT

Pro zpracování dat získaných od respondentů použijeme statistický software R volně dostupný z <https://www.r-project.org/>. V našem případě je závislá proměnná buď kvalitativní ordinální proměnná, odpověď na otázku týkající se pozitivní či negativní motivace k rodičovství, nebo kvantitativní kardinální nespojitá proměnná – počet dětí.

Nezávislé proměnné budou typicky kvalitativní kategorické nebo ordinální proměnné rozdělující respondenty do skupin podle různých kritérií, pohlaví, velikosti sídla, rodinného stavu, a podle longitudinální fáze výzkumu, tedy podle toho, pokolikáté respondent odpovídal na ten samý dotazník o motivaci k rodičovství. Náš výzkum je navržen tak, že existuje bijekce mezi fázemi výzkumu a intervalem věku respondentů. Popsané povaze dat budou odpovídat i použité statistické testy. Nejprve provedeme test normality a otestujeme, zda naše závislé proměnné pocházejí z normálního rozložení. Pokud ano, použijeme test parametrický, pokud ne, použijeme odpovídající test neparametrický. Možné testy pro jednotlivé hypotézy shrnuje následující tabulka:

otázka	Parametrický test	Neparametrický test
změna motivace v čase mezi dvěma fázemi výzkumu	Párový t-test	Wilcoxonův párový test
odlišnost motivace pro dvě různé skupiny respondentů	Dvouvýběrový t-test	Mann-Whitneyův U-test
odlišnost motivace pro 3 a více skupin respondentů	One-way ANOVA	Kruskal-Wallisův test

Pomocí párového testu středních hodnot lze otestovat hypotézu, že předpokládaný počet dětí, který respondenti uvedli jako svůj výhled do budoucna, neodpovídá počtu, kterého ve skutečnosti „dosáhli“. Nejprve otestujeme normalitu počtu dětí a podle výsledku zvolíme Wilcoxonův párový test nebo párový t-test.

Z psychologického hlediska je ale zajímavější zkoumat, zda změna motivace k rodičovství koreluje s nesouladem mezi předpokládaným a skutečným počtem dětí, a pokud ano, změna které konkrétní motivace má nejpravděpodobněji za důsledek nižší nebo vyšší počet dětí oproti očekávání. Nejjednodušší je vyhodnotit korelaci mezi mírou změny konkrétní motivace a nesouladem v počtu dětí oproti očekávání. Může však jít i o typický vliv několika změněných motivací, dále znepréhledněný neopominutelnými biologickými faktory. K vyhodnocení této hypotézy bychom se proto pokusili využít pokročilé statistické metody a hypotézu zformulovat a namodelovat bayesovským modelem, který ze své podstaty zohledňuje nejistotu v určení svých parametrů (apriorní rozdělení pravděpodobnosti), a po aplikaci na konkrétní data poskytne nejlepší vzhled do celé problematiky (posteriorní rozdělení pravděpodobnosti). Ideálně bychom modelů vyzkoušeli několik a kriticky zhodnotili, který model nejlépe vysvětluje námi získaná data.

8.5 ETIKA NAVRHOVANÉHO VÝZKUMU

8.5.1 VÝBĚR RESPONDENTŮ

Respondenty budeme v první fázi výzkumu oslovovat přímo (v posledních ročnících gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišt, a dále na úřadech práce). S respondenty bude navázán kontakt, obdrží informace o výzkumu (viz níže) a budou si moci vybrat, zda vyplní dotazník v papírové podobě nebo online. Všem respondentům bude více než osmnáct let.

8.5.2 INFORMACE POSKYTNUTÉ RESPONDENTŮM

Před vyplněním samotného dotazníku budou respondenti informováni o tom, že výzkum se bude týkat motivace k rodičovství a představ o rodinném životě (neočekáváme, že by informace o zaměření výzkumu měla vliv na to, jak budou respondenti odpovídat). Dále budou seznámeni se skutečností, že budou v intervalech sedmi let opětovně kontaktováni s žádostí o vyplnění dotazníku, přičemž se mohou kdykoli bez jakékoli sankce rozhodnout v účasti na výzkumu nepokračovat. Budou informováni o odměně za účast v každé z fází výzkumu. Tyto informace budou opakovány v každé fázi výzkumu a respondenti budou mít na výzkumníky kontakt s tím, že se na ně v případě jakýchkoli nejasností ohledně výzkumu mohou obrátit. Respondent podepíše/v online verzi aktivně odsouhlasí, že výše uvedené informace vyslechl/přečetl a že jim rozumí. Po skončení výzkumu budou respondenti informováni o jeho výsledcích.

8.5.3 ZAJIŠTĚNÍ ANONYMITY DAT

Anonymita bude zajištěna prostřednictvím jedinečných kódů. Protože dotazníky musejí být pokaždé spárovány s dotazníky, které daná osoba vyplnila v předchozích fázích výzkumu, bude ke každému jménu, resp. e-mailové adrese, přidělen číselný kód. Osoba, která bude oslovovat respondenty, bude mít přístup k seznamu kontaktů a přiřazených kódů (seznam kontaktů však bude sestávat pouze z e-mailových adres, které nemusejí obsahovat jméno a příjmení, a telefonních čísel). Respondentům bude při zadání dotazní-

ku sdělen kód s tím, že ho mají při vyplňování dotazníku uvést (kód bude pro každého respondenta stejný po celou dobu výzkumu, bylo by však podle nás nerealistické očekávat, že respondenti budou své kódy uchovávat). Respondenti přidělený kód zadají do dotazníku, přičemž při doručování dotazníku k administrátorům speciálně upravený software náhodně přidělí ke kódu jiný kód, přičemž si zapamatuje, ke kterému kódu nově přidělený kód patří, a dokáže k dalšímu dotazníku označenému stejným kódem opět přiřadit stejný kód. Administrátoři tedy nebudou moci spojit kód dotazníku s konkrétní e-mailovou adresou a telefonním číslem.

Pokud jde o vyplácení odměny, osoba, která bude respondenty oslovovat, je vyzve ke sdělení čísla účtu pro zaslání odměny. Od systému pak pouze obdrží informaci, že osoba s daným kódem dotazník vyplnila a odeslala, a po obdržení této informace zajistí vyplácení odměny na účet daného respondenta.

Respondenti budou se způsobem zachovávání anonymity seznámeni a ujištěni o tom, že ani z výstupů výzkumu určených k publikaci je nebude možné žádným způsobem identifikovat.

8.5.4 ZPRACOVÁNÍ OSOBNÍCH ÚDAJŮ

Osobním údajem ve smyslu Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů) jsou v tomto případě především e-mailové adresy (i když ne ze všech e-mailových adres je možné respondenty identifikovat), telefonní čísla a čísla účtu. Respondenti proto budou v souladu s uvedeným nařízením požádáni o vyjádření souhlasu se zpracováním osobních údajů pro účely administrace výzkumu a informování o skutečnosti, že tento souhlas mohou kdykoli odvolat.

8.6 DISKUSE

S výzkumem jsou spojeny problémy typické pro longitudinální výzkum, a to především možnost „odpadu“ respondentů. Počítáme sice z tohoto důvodu s poměrně velkým počtem respondentů v první fázi výzkumu, může se však

stát, že v průběhu ukončování účasti na výzkumu ze strany respondentů se podstatným způsobem změní rozložení respondentů zajištěné kvótním výběrem.

Dalším problémem může být mládí respondentů v první fázi – někteří respondenti nemusejí o zkoumaném tématu přemýšlet a data sesbíraná v první fázi výzkumu tak nemusejí být hodnotná. Některým respondentům v daném věku také téma nemusí připadat zajímavé, což může vést k velkému odpadu ihned po první fázi (lze předpokládat, že větší odpad bude u mužů, což by bylo možné zohlednit při výběru respondentů).

Respondentům bude zadáván stejný dotazník, což znamená, že mohou na otázky odpovídat „ze setrvačnosti“, záměrně stejně, ve snaze být konzistentní. Zadávání stále stejných otázek může snižovat atraktivitu výzkumu z pohledu respondentů. Neočekáváme, že by některý z respondentů neměl internet nebo s ním neuměl pracovat; může se však stát, že dojde ke změně e-mailové adresy. Respondentům bude připomínáno, aby případnou změnu adresy hlásili administrátorům nebo si nastavili přeposílání ze starého mailu, a dále bychom měli možnost kontaktovat respondenty telefonicky.

I když se nám může podařit identifikovat ohledy, ve kterých se motivace mění, a proměnné, se kterými tyto změny souvisejí, nedokážeme reflektovat zdaleka všechny změny, ke kterým v průběhu života jedince dochází. Vliv mohou mít také specifické kombinace faktorů, které rovněž nemusíme být schopni identifikovat. Co se týče otázky na plánovaný, resp. očekávaný počet dětí, samotná účast respondentů ve výzkumu může mít vliv na výsledky, protože plány udané v dotazníku mohou respondenty motivovat k jejich plnění.

Dobu výzkumu jsme se snažili nastavit tak, aby bylo pokryto období, během něhož má většina lidí děti. Nedokážeme však odhadnout budoucí trendy – muži už dnes mohou zakládat (a zakládají) rodiny v pozdějším věku a je možné, že medicínský pokrok totéž umožní i ženám. Rodičovství tak v budoucnu může být běžné v ještě pozdějším věku než dnes.

ZÁVĚR

V práci jsme se zabývali aspekty motivace k rodičovství, které jsou nejčastěji zmiňovány v literatuře a nejčastěji se objevují ve výzkumech na toto téma. Psychology je motivace k rodičovství seriózně zkoumána posledních několik desetiletí. Při psaní práce jsme vycházeli ze starších i novějších textů a výzkumů, což nás dovedlo k zjištění, že identifikované aspekty motivace k rodičovství se v zásadě nemění. Pro práci tak mělo význam jak studium textů novějších, tak studium textů starších.

V práci jsou zahrnuty poznatky z řady výzkumů, které byly na téma motivace k rodičovství provedeny. I u výzkumů platí, že motivy k rodičovství jsou stále stejné, mění se pouze míra důležitosti pro respondenty (nicméně ani ta nijak dramaticky). Zatímco starší studie byly zaměřené na motivy rodičovství obecně, případně se více zaměřovaly na motivaci žen, v poslední době se klade důraz na specifické formy rodičovství (homosexuálních párů), případně na rodičovství za netypických okolností (po těžké nemoci). Je zajímavé, že motivy rodičovství se neliší, ani pokud jde o srovnání českých a zahraničních výzkumů, snad s výjimkou motivů typických pro české prostředí (navazující „mateřská“).

Téma, o kterém podle našich informací nebylo mnoho napsáno a bylo by zajímavé a přínosné se jím zabývat, jsou méně frekventované aspekty motivace k rodičovství. Bylo by zajímavé prozkoumat (pravděpodobně kvalitativní analýzou) a identifikovat další, ne tak často zmiňované motivy (například následování příkladu vrstevníků) a následně kvantitativním výzkumem ověřit míru jejich výskytu.

Další možností by bylo zaměřit se na specifickou skupinu obyvatel, například na náboženskou, národnostní nebo etnickou skupinu, a vysledovat rozdíly ve srovnání s „běžnou“ populací. Vzhledem ke skutečnosti, že jsme se v naší práci zaměřili na náš kulturní okruh, nabízí se možnost průzkumu motivací k rodičovství v kulturách odlišných. Vzhledem k nárokům na odbornou způsobilost by to však byl spíše úkol pro etnology než pro psychology.

Překvapivě nedostatečně prozkoumaná jsou témata jako načasování rodičovství (domníváme se, že se nelze spokojit s konstatováním, že řada lidí rodičovství jednoduše odkládá z důvodu „přebytku příležitostí“ a potřeby zajistit si určitý životní standard, navíc v poslední době se čím dál více prosazuje trend, podle kterého lze s dítětem podnikat téměř cokoli) nebo volba počtu dětí. Stále například není zcela jasné, proč jsou dvě děti považovány za ideální počet.

Zajímavým výzkumným projektem by bylo hledání souvislosti mezi zkušenostmi z dětství a designem vlastní rodiny, tedy například řešení otázky, jestli lidé pocházející z mnohadětných rodin mají tendenci pokračovat v rodinné tradici nebo naopak volí nižší počet dětí. Bylo by také možné realizovat longitudinální výzkum na stejné téma, jako jsme navrhli pro účely této práce, zvolená strategie by však nebyla kvantitativní, nýbrž kvalitativní. Přestože se tedy může zdát, že motivace k rodičovství je téma prozkoumané a v zásadě vyčerpané, existuje řada možností, jak poznání v této oblasti dále prohlubovat.

LITERATURA

- Badinter, E. (1998). *Materská láska od 17. století po současnost*. Bratislava: Aspekt.
- Balen, F. (2005). Late parenthood among subfertile and fertile couples: motivations and educational goals. *Patient Education and Counseling*, 59(3), 276-282. <https://doi.org/10.1016/j.pec.2004.09.002>
- Chasiotis, A., Hofer, J., & Campos, D. (2006). When does liking children lead to parenthood? Younger siblings, implicit prosocial power motivation, and explicit love for children predict parenthood across cultures. *Journal of Cultural and Evolutionary Psychology*, 4(2), 95-123. <https://doi.org/10.1556/JCEP.4.2006.2.2>
- Český statistický úřad, (2017a). *Aktuální populační vývoj v kostce*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>
- Český statistický úřad, (2017b). *Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2016*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenyh-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2016>
- Český statistický úřad, (2015). *Vývoj potratovosti v České republice - 2003 – 2014*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-potratovosti-v-ceske-republice-2003-az-2014>
- Čierná, J. (1977). *Motivace rodičovství studie motivace mladých žen k mateřství* (Rigorózní práce). Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Danina, M. M., Kiselnikova (Volkova) N. V., Golzickaya A. A., Kuminskaya E. A., & Markova, S. V. (2016). The current state of research in the field of reproductive behaviour of spouses' regulation. *National Psychological Journal*, 2(22), 73-83. <https://doi.org/10.11621/npj.2016.0207>
- Dor, A., & Cohen-Fridel, S. (2010). Perceived Parenthood: Cross Cultural Differences Between Jewish and Arab Emerging Adults. *Journal of Adult Development*, 17(12). <https://doi.org/10.1007/s10804-009-9074-y>
- Dudová, R., & Vohlídalová, M. (2007). Nové tváře rodiny a podmínky pracovního trhu – teoretické souvislosti. In Š. Hastrmanová, H. Hašková, H. Maříková, H. Víznerová, & M. Vohlídalová, M., *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* (17-33). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Dunovský, J. (1999). Dítě, dětství a jeho postavení ve společnosti, jeho vývoj a chápání. In J. Dunovský, et al., *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly* (40 – 48). Praha: Grada Publishing.

- Dytrych, Z. (1999). Rodičovství a jeho poruchy. In J. Dunovský, et al., *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly* (111 – 121). Praha: Grada Publishing.
- Englund, C. L. (1983). Parenting and Parentage. Distinct Aspects of Children's Importance. *Family Relations* 32(1), 21-28. <https://doi.org/10.2307/583975>
- European Values Study*. (2008). Retrieved from <http://www.europeanvaluesstudy.eu/page/survey-2008.html>
- Gerson, M. (1983). A scale of motivation for parenthood: The Index of Parenthood Motivation. *The Journal of Psychology*, 113(2), 211-220. <https://doi.org/10.1080/00223980.1983.9923577>
- Goldberg, A.E., Downing, J.B., & Moyer, A.M. (2012). Why Parenthood, and why now? Gay men's motivations for pursuing parenthood. *Family Relations*, 61(1), 157-174. <https://doi.org/10.2307/41403646>
- Gottlieblová, M. (2012). *Kvalitativní analýza výpovědí na téma rodičovství* (Diplomová práce). Retrieved from <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/2001/1/DP>
- Guedes, M., Pereira, M., Pires, R., Carvalho, P., & Canavarro, M. (2015). Childbearing Motivations Scale: Construction of a New Measure and its Preliminary Psychometric Properties. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 180-194.
- Hamplová, D. (2015). *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hamplová, D. (2000). Postoje k manželství a rodičovství. In L. Fialová, D. Hamplová, M. Kučera, & S. Vymětalová, *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství* (67-98). Praha: SLON.
- Hašková, H. (2007). (Ne)Zakládání rodiny ve světle reprodukčních preferencí, bariér, plánů a chování. In Š. Hastrmanová, H. Hašková, H. Maříková, H. Víznerová, & M. Vohlídalová, *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* (81-109). Praha: Sociologický ústav AV ČR
- Hendriks, S., Peeraer, K., Bos, H., Repping, S., & Dancet, E. A. F. (2017). The importance of genetic parenthood for infertile men and women. *Human Reproduction*, 39(10), 2076-2087. <https://doi.org/10.1093/humrep/dex256>
- Hoppe, A., Fritsche, I., & Koranyi, N. (2017). Self-transcendence as a psychological parenthood motive: When mortality salience increases the desire for non-biological children. *European Journal of Social Psychology*, 47(4), 488-500. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2218>
- Mareš, P. (2002). Hodnota dítěte. In I. Plaňava, & M. Pilát (eds.), *Děti, mládež a rodiny v období transformace* (159-175). Brno: Barrister & Principal.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2017). *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad.

- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON.
- Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: SLON.
- Nakonečný, M. (1996). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- Ngu, K., Hay, M., & Menahem, S. (2015). Why babies – What Australian mothers say. *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 35(6), 591 – 594. <https://doi.org/10.3109/01443615.2014.991282>
- Janků, V. (2006). *Faktory motivace rodičovství* (Diplomová práce). Retrieved from https://is.muni.cz/th/ebv2n/Diplomka_nacisto_original.pdf
- Konečná, H., Bubleová, V., & Janků, V. (2010). *Motivy k rodičovství*. *Československá psychologie*, 54(2), 126-137.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence*. Praha: Grada.
- Langdridge, D., & Sheeran, P. (2005). Understanding the reasons for parenthood. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 23(2), 121-133. <https://doi.org/10.1080/02646830500129438>
- Lenderová, M. (1999). *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta.
- Lenderová, M., Halířová, M., & Jiránek, T. (2015). *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914 - 1918*. Praha: Paseka.
- Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON.
- Říčan, P. (2014). *Cesta životem: přepracované vydání*. Praha: Portál.
- Saito, A., Izumi, A., & Nakamura, K. (2011). Fathers have higher motivation for parenting than mothers in common marmoset (*Callithrix jacchus*). *Behaviour*, 148(11/13), 1199-1214. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41445241>
- Schover, L. R. (2005) Motivation for Parenthood After Cancer: A Review. *JNCI Monographs*, 34, 2-5. <https://doi.org/10.1093/jncimonographs/lgi010>
- Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Šalamounová, P. (2006). Hodnota dítěte a natalitní plány v české společnosti. In J. Kocourková, & L. Rabušic, *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?* (56-65) Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.
- Yoo, G., Lee N., Jun, H. J., & Park, J. H., (2015). Emerging Adults' Motivations for Parenthood Among Korean Undergraduate Students. *Journal of Comparative Family Studies*, 46(3), 403 – 418. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/43613125>

Vytištěno písmem Baskerville Original ze Střešovické písmolijny.

V Praze 2018